

K O S K E
KESKI-SUOMEN
SOSIAALIALAN
OSAAMISKESKUS

RAPORTTEJA 21

”NE EI SAA OLLA KÄNNISSÄ”

Päivän selvään päihdehuoltoon - hankkeen loppuraportti

TARJA BOELIUS

Julkaisija

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Raportteja 21

Käyntiosoite

Matarankatu 4, Jyväskylä

Postiosoite

PL 35 (ToA), 40014 Jyväskylän yliopisto

www.koskeverkko.fi

ISBN ISBN 978-952-5477-24-5

ISSN 1459 4757 (painettu)

ISSN 1459 479X (verkkojulkaisu)

Painopaikka

Tekevä, Jyväskylä 2009

TIIVISTELMÄ

Tekijä	Tarja Boelius
Raportin nimi	Päivän selvään päihdehuoltoon -hankkeen loppuraportti
Kustantaja	Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
Painopaikka	Jyväskylä
Vuosi	2009
Sivumäärä	35
Sarjanro	Raportteja 21

Valtioneuvosto on säätänyt asetuksella (719/2007) ylimääräisestä valtionavustuksesta päihdehuollon kehittämiseen. Kehittämistyön tavoitteena oli muun muassa päihdepalvelujärjestelmän seudullinen kehittyminen osana kunta- ja palvelurakennemuutosta, yhteistyörakenteiden kehittyminen päihdepalveluiden, mielenterveyspalveluiden ja lastensuojelun välillä sekä palveluiden tarpeen ja saatavuuden välisen epäsuhdan korjaaminen.

Päivän selvään päihdehuoltoon -hanke oli osa Päihdepalvelujen kehittäminen sosiaalialan osaamiskeskusten yhteistyönä Länsi-Suomen läänissä 2008–2009 -hanketta. Hankkeessa olivat mukana kaikki Keski-Suomen kunnat ja hankkeen toteuttamisvastuu oli Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskusella. Päivän selvään päihdehuoltoon -hankkeen alkuperäisenä tavoitteena oli keskittyä korjaavaan päihdetyöhön puuttamalla sosiaalipäivystyksen sekä muutoin sosiaalityön asiakastilanteiden kautta esiin nousseisiin lasten ja lapsiperheiden huoltajien päihteiden käyttöön tukemalla heitä suunnitelmallisesti päihteiden käytön vähentämisessä. Tavoitteet osoittautuivat liian suuriksi hankeaikana saavuttaa. Työntekijän vaihtumisen myötä hankevuoden 2009 tavoitteiksi tarkentuivat lapsilähtöisen päihdetyön vahvistaminen ja Keski-Suomen maakunnan päihdepalvelujärjestelmän tarkastelu ja mahdollisten ongelmakohtien esiin nostaminen.

Hanke teki näkyväksi sen, että maakunnan alueelle tarvitaan päihdetyön erilaisia yhteistyön muotoja, pysyviä rakenteita ja niitä koordinoivaa tahoja. Hanke suosittaa, että lapsen elämä päihdemaailmassa tehdään näkyvämmäksi niin dokumenteissa, päätöksissä kuin teoissakin. Lisäksi sosiaalityön asemaa perus- ja erityispalveluiden päihdetyössä tulee vahvistaa.

SISÄLLYS

1	ESIPUHE	4
2	JOHDANTO	6
3	HANKKEEN LÄHTÖKOHTIA	7
4	I -VAIHE - HANKEVUOSI 2008	8
	4.1 Alkukartoitus	8
	4.2 Keski-Suomen kuntien päihdepalvelujärjestelmät	8
	4.3 Sonette-yhteisöverkko ja Päihdehuolto-osio	8
	4.4 Yhteistyö Perhepolku -projektin kanssa (Jyväskylän Katulähetys) - Lapsen kokemus -työkirja	9
	4.5 Koulutukset	9
	4.6 Keski-Suomen Päihdepäivä I	10
	4.7 Muu yhteistyö	10
5	II -VAIHE - HANKEVUOSI 2009	10
	5.1 Uusi alku	10
	5.2 Yhteistyö Aikuissosiaalityön Selville sosiaalityöstä - kehittämishankkeen kanssa	11
	5.3 Sonette-yhteisöverkko	11
	5.4 Yhteistyö Perhepolku -projektin kanssa (Jyväskylän Katulähetys)	11
	5.5 Yhteistyö Virtahevon lapset -lapsilähtöisen päihdetyön kehittämishankkeen kanssa (Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätiö)	12
	5.6 Koulutukset	12
	5.7 Keski-Suomen Päihdepäivä II	12
	5.7.1 Kysely Keski-Suomen Päihdepäivässä	13
	5.8 Muu yhteistyö	15
6	HANKKEEN TOIMINTAYMPÄRISTÖSTÄ JA YHTEISTYÖRAKENTEISTA 2009	15
	6.1 Erikoispalvelut verkostoituivat	17
	6.2 Keski-Suomen Päihdefoorumista Keski-Suomen Päihdepäivään	17
	6.3 Yhteistyörakenteiden nykytilanne	18

6.4	Lastensuojelun ja päihdetyön haastavat rajapinnat - Kenelle vanhempien päihdeongelmasta kärsivien lasten asiat oikein kuuluvat?	19
7	”NE EI SAA OLLA KÄNNISSÄ” – LASTEN KÄSITYKSIÄ VANHEMMUUDESTA	20
7.1	Lasten oikeudet hyvään elämään	22
7.2	Myös lapsi tarvitsee apua toipuakseen päihteiden täyttämästä elämästä	23
7.3	Kirjoittaminen on vaikuttamista - Sosiaalipäivystyksen lyhyet tapauskuvaukset	25
7.3.1	Mitä sosiaalipäivystyksen dokumentit tuovat näkyväksi?	26
7.3.2	Miten lapset näkyvät dokumenteissa?	27
7.3.3	Dokumenttien lapset	28
8	TAVOITTEIDEN TOTEUTUMINEN	29
9	POHDINTAA	30
	LÄHTEET	33

1 ESIPUHE

”Hyvä äiti ja isä käy kaupassa ei jättä heiteelle, eikä juo paljon viinaa, kaljaa eikä käytä huumeita”. (Valkonen 2006)

Alkoholi on ollut jo pitkään näkyvä osa yhteiskuntamme arkea. Alkoholin käyttö on arkipäiväistynyt ja se on tullut koteihin kuin vaivihkaa. 1960–1970-luvuilla oli harvinaista nähdä olut- tai viinipulloja keittiön hyllyillä. Uusimman Juomatapatutkimuksen 2008 mukaan kotiympäristö vahvasti edelleen asemiaan suomalaisten suosituimpana juomispaikkana. Lapsemme kasvavat siis hyvin alkoholikeskeisessä ympäristössä. Vanhempien hallittu alkoholinkäyttö, johon perhe ja ympäristö suhtautuvat asiallisesti, ei liene lapsenkaan näkökulmasta haitallista. Tai näin me aikuiset tahdomme ajatella. Mutta olemmeko ottaneet huomioon, että lapset ovat jo ennen ainuttakaan koulun päihdevalistustuokiota nähneet, kuulleet, haistaneet, vaistonneet, pelänneet ja ihmetelleet jonkun aikuisen päihteidenkäyttöä. Kenen puoleen he ovat voineet kääntyä kysymyksineen ja pelkoineen? Lasten näkökulmia aikuisten päihteiden käyttöön ja sen mukanaan tuomiin ongelmiin ei ole juurikaan pohdittu.

Päivän selvään päihdehuoltoon -hankkeen juuret ovat sosiaalipäivystyksessä. Vanhempien runsas päihteiden käyttö, ennen kaikkea alkoholinkäyttö, on yhä yksi keskeinen syy päivystyksen väliintuloon. Keski-Suomessa sosiaalipäivystyksen asiakkaita ovat erityisesti kiireellisesti hoivaa, turvaa ja apua tarvitsevat lapset

Päivän selvään päihdehuoltoon -hanke jakautui kahteen vaiheeseen hanketyöntekijän vaihtumisen myötä. Hankkeen ensimmäinen vaihe kattaa vuoden 2008. Toinen vaihe alkoi maaliskuun 2009 alusta päättyen hankkeen päättyessä. Kuvaan ensimmäistä hankevuotta turvautuen Tuija Hauvalan tekemään työhön ja sen dokumentteihin. Osa ensimmäisenä vuonna alkaneista tehtävistä luonnollisesti jatkui uudessa vaiheessa. Työntekijän vaihtuminen kesken hankkeen ei ollut ongelmaton hankkeen kokonaisuuden ja lopputuloksen kannalta. Jos hankeraportti tuntuu lukijasta ajoittain hajanaiselta, niin huomio on aiheellinen. Tämä ei ole yksi yhtenäinen kertomus.

Ratkaiseva muutos hankkeen loppuajan lähestymistapaan ja pohdintoihin tapahtui, kun sain eteeni Keski-Suomen maakunnan sosiaalipäivystyksen päivystystilanteiden yksittäiset tapauskuvaukset ja luettuani ne: 1120 eri tapauskuvausta vuodelta 2008. Dokumentit koskettivat kaikessa lyhydessään, arkisuudessaan ja karuudessaan. Tässä muutama esimerkki: äiti toistuvasti päihtynyt, perheessä kolme alaikäistä lasta; äiti ravintolan edessä vauvan kanssa humalassa; isä päihtyneenä lapsen kanssa; humalainen isä yksin 3 vuotiaan lapsen kanssa; 14 v. tyttö soittaa itkuisena, isä ja äiti päihtyneinä. Tapausselostoiden dokumenteissa lapsi oli usein kuvattu ilman ikää, suku-

puolta tai häntä koskevaa muuta kuvausta. Ja voidakseen tulla autetuksi, on lapsi tehtävä näkyväksi!

Päivän selvään päihdehuoltoon - hankkeen nimi on täynnä toivoa tulevasta – ajasta, jolloin on itsestään selvää, että päihdehuoltolain velvoitteet toteutuvat; että päihdehuollon palveluja annetaan henkilön, hänen perheensä ja muiden läheisten avun, tuen ja hoidon tarpeen perusteella. Päivänselvää siis on, että vanhempiensa päihdeongelmasta kärsivä lapsi saa toipuakseen tarvitsemansa avun, tuen ja hoidon. Tämän hankkeen avulla ja aikana sitä ei saavutettu. Jokainen hanke ei ole menestystarina. Mutta toivon, että tämä raportti herättää keskustelua lapsen asemasta päihdemaailmassa, hänen auttamisestaan ja kenties, vie eteenpäin tavoitteita, jotka tämän hankkeen aikana osoittautuivat liian suuriksi saavuttaa.

Jyväskylässä syyskuussa 2009

Tarja Boelius

2 JOHDANTO

Valtioneuvosto on säätänyt asetuksella (719/2007) ylimääräisestä valtionavustuksesta päihdehuollon kehittämiseen. Kehittämistyön tavoitteena oli päihdepalvelujärjestelmän seudullinen kehittyminen osana kunta- ja palvelurakennemuutosta, yhteistyörakenteiden kehittyminen päihdepalveluiden, mielenterveyspalveluiden ja lastensuojelun välillä sekä palveluiden tarpeen ja saatavuuden välisen epäsuhdan korjaaminen. Lisäksi erityisenä painopistealueena oli päihde- ja/tai mielenterveysongelmaisten naisten hoidon kehittäminen. Määräraha oli tarkoitettu vuosille 2007–2009.

Määräraha jaettiin läänikohtaisesti valtionavustusta koskevan lain periaatteiden mukaisesti siten, että 80 % määrittöy asukasluvun ja 20 % pinta-alan perusteella Osa määrärahasta suunnattiin sosiaalialan osaamiskeskusten päihdepalvelujen kehittämistyöhön ja osa kuntien/kuntayhtymien päihdepalvelujen kehittämishankkeisiin.

Länsi-Suomen läänin alueella toimii viisi sosiaalialan osaamiskeskusta. Osaamiskeskukset sopivat yhteisen hankekokonaisuuden ”Päihdepalvelujen kehittäminen sosiaalialan osaamiskeskusten yhteistyönä Länsi-Suomen läänissä 2008–2009” hakemisesta Länsi-Suomen lääninhallitukselta. Osaamiskeskukset sopivat myös, että Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Vasso Ab hallinnoi tätä Länsi-Suomen lääninhallitukselta haettua valtionavustushanketta.

Sosiaalialan osaamiskeskusten yhteishanke koostui viidestä itsenäisestä osahankkeesta. Tämä siksi, että palvelujärjestelmät, palvelujen tarpeet ja kehittämistyön tilanne eroavat läänin eri maakunnissa ja seuduilla huomattavasti toisistaan. Lähtökohtana siis oli, että osaamiskeskukset voivat alueellisista tarpeistaan käsin kukin itsenäisesti koordinoita tätä päihdepalvelujen kehittämistä.

Osaamiskeskusten hankkeiden tavoitteina oli arvioida palvelujärjestelmien toimivuutta ja paikantaa palveluaukkoja, kehittää palvelurakenteita ja palveluketjuja sekä vahvistaa eri toimijoiden välistä yhteistyötä. Huolimatta itsenäisistä osahankkeista, oli koko hankkeen tavoitteena toimia yhteistyössä siten, että hankkeen aikana muodostuu kokonaiskuva alueen päihdepalvelujen tilasta ja kehittämisestä.

Päivän selvään päihdehuoltoon -hanke on osa tätä Päihdepalvelujen kehittäminen sosiaalialan osaamiskeskusten yhteistyönä Länsi-Suomen läänissä 2008–2009 -hanketta. Hankkeessa olivat mukana kaikki Keski-Suomen kunnat (27 kpl) ja hankkeen toteuttamisvastuu oli Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksella. Hankkeen osa-aikaisena työntekijänä vuoden 2008 loppuun asti toimi Tuija Hauvala. (Hän toimi samalla osa-aikaisena sosiaalipäivystyksen koordinaattorina). Hanke oli ilman työntekijää tammi-

helmikuun 2009. Uusi kokoaikainen työntekijä Tarja Boelius aloitti maali-
kuun alussa 2009.

3 HANKKEEN LÄHTÖKOHTIA

Päivän selvään päihdehuoltoon -hankkeen lähtökohdat ja tavoitteet liittyivät tiiviisti maakunnan sosiaalipäivystykseen. Vuonna 2007 suuressa osassa maakunnan sosiaalipäivystyksen yhteydenottoja oli taustalla huoltajien tai lapsen oma päihteiden käyttö. Sosiaalipäivystystyöstä ja -tilanteista tähän mennessä kerätyt tilastotiedot kertoivat lasten ja huoltajien uskottua vakaammasta päihteiden käytöstä. Sosiaalipäivystyksen kautta näkyväksi tulleen lasten ja huoltajien päihteiden käyttöön puuttumista haluttiin tehostaa maakunnan kuntien alueella sosiaalipäivystyksen koordinointiin kytkeytyväällä päihdehankkeella. (Hauvala 2007)

Päivän selvään päihdehuoltoon -hankkeen alkuperäisenä tavoitteena oli keskittyä korjaavaan päihdetyöhön puuttumalla sosiaalipäivystyksen sekä muutoin sosiaalityön asiakastilanteiden kautta esiin nousseisiin lasten ja lapsiperheiden huoltajien päihdekäyttöön tukemalla heitä suunnitelmallisesti päihteiden käytön vähentämisessä.

Hankkeen tavoitteina tiivistetysti olivat:

1. turvata lapsilähtöinen työskentely huomioimalla asianosaisten näkökulmat ja kohtaaminen sekä selkeyttämällä toimijoiden roolit.
2. vastata lasten ja lapsiperheiden huoltajien päihteiden käytön problematiikkaan sosiaalipäivystystilanteen luontevana jatkotoimena
3. lisätä ja tukea koulutuksilla perussosiaalityön menetelmällistä osaamista hyödyntämällä lastensuojeluun ja päihdehuoltoon soveltuvia toimintamalleja ja työtapoja mm. seuraavilla osa-alueilla:
 - lasten ja lapsiperheiden huoltajien päihdeongelmien tunnistaminen
 - päihdeongelmaan puuttuminen, kuntoutuksen suunnittelu ja toteutus
 - päihdeasiakkaan kohtaaminen
 - päihdeasiakkaan / päihdeperheen palvelukokonaisuus
4. suunnitelmallinen työskentely luomalla toimintamalleja kuntien päihdetyön käytäntöihin.

Tavoitteena oli myös, että hankkeen aikana selvitetään mm. kuntien päihdetyömenetelmiä ja perussosiaalityöntekijöiden koulutustarpeita sekä kehite-

tään yhteistyössä hankkeen eri toimijoiden kanssa perussosiaalityöhön toimintamalleja päihdetyöhön sekä vastataan työntekijöiden koulutustarpeisiin.

Hanke kytkeytyi tiiviisti maakunnan sosiaalipäivystyksen koordinointiin sekä sosiaalityötä kehittäviin muihin maakunnallisiin hankkeisiin, kuten lastensuojelun kehittämisyksikköön, aikuissosiaalityön hankkeeseen ja lastensuojelun alkuarviointihankkeeseen. Yhteistyötä eri hankkeiden kanssa tehtiin mm. perussosiaalityöntekijöiden työkokousten sekä täydennyskoulutuksen järjestämisessä.

4 I -VAIHE - HANKEVUOSI 2008

4.1 Alkukartoitus

Hanke käynnistyi vuoden 2008 alussa selvittämällä mahdollisuuksia eri hankkeiden kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä kartoittamalla maakunnan sosiaalityöntekijöiden koulutustarpeita. Hankkeiden välistä yhteistyötä päädyttiin tekemään aikuissosiaalityön Selville sosiaalityöstä kehittämishankkeen, Lastensuojelun alkuarvointi -hankkeen sekä Jyväskylän Katulähetyksen Perhepolku -projektin kanssa. Yhteistyötä tehtiin myös SosKes -hankkeen kanssa (Kunnallisten sosiaalipalveluiden tietohallinnon kehittäminen Keski-Suomessa) Sonette -yhteisöverkon Päihdehuolto-sivuston toteuttamisessa.

4.2 Keski-Suomen kuntien päihdepalvelujärjestelmät

Yhteistyössä aikuissosiaalityön kehittämishankkeen ja SosKes-hankkeen kanssa toteutettiin kevään 2008 aikana laaja kysely Keski-Suomen kuntien päihdepalvelujärjestelmistä. Kyselyllä kartoitettiin kuntien päihdepalveluja ehkäisevästä päihdetyöstä, perus- ja erityispalveluiden avo- ja laitoshoidosta aina erikoistuneisiin päihdepalveluihin asti. Kyselylomake rakennettiin Sosiaalija terveysministeriön päihdepalvelujen laatusuosituksissa jäsennetyn palvelujärjestelmämäärittelyn pohjalta. Kyselyyn vastasi 18 kuntaa 27 kunnasta. Kuntien vastaukset koottiin kuntakohtaisesti ja ne liitettiin Sonette-yhteisöverkkoon ammattilaisten työn tueksi ja työvälineeksi.

4.3 Sonette-yhteisöverkko ja Päihdehuolto-osio

SosKes-hankkeen kanssa tehtiin tiivistä yhteistyötä yhteisöverkon Päihdehuolto-osion toteuttamisessa ja kehittämisessä sekä sisällön tuotannossa Sonette-yhteisöverkkoon. Päihdehuolto-osioon toteutettiin hanketyönä Työvälineet ja -menetelmät -sivusto, johon koottiin ammattilaisten työkalupakiksi eri tahojen kehittämiä työvälineitä ja -menetelmiä mm. lomakkeita, testejä, aineistojen tilausohjeita sekä verkkojulkaisuluettelo. Hanketyönä sitouduttiin myös päivittämään Päihdehuolto-osion sivustoa muun muassa

uutisin ja ajankohtaisissa päihdetyöhön liittyvissä asioissa. Sonette - yhteisöverkko antoi hyvän maakunnallisen toiminta-alustan päihdetietouden keskitettyyn koontiin sekä tiedonvälitykseen sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kesken.

4.4 Yhteistyö Perhepolku -projektin kanssa (Jyväskylän Katulähetys) - Lapsen kokemus -työkirja

Jyväskylän Katulähetysten Perhepolku -perhetyön kehittämisprojektin kanssa tehtiin tiivistä yhteistyötä työvälineiden kehittämiseksi suunnittele- malla ja toteuttamalla Lapsen kokemus -työkirja, Kun kotona juodaan. Työkirjan tarkoituksena on auttaa lasta kertomaan elämästään kodissa, jossa juodaan: millaisia asioita silloin tapahtuu, miten vanhempi muuttuu, millai- sia tunteita juominen herättää jne. Tarkoituksena on nostaa lapsen oma ko- kemus esiin. Työntekijälle työkirja toimii puheeksioton apuvälineenä sekä muistilistana asioista, jotka on hyvä nostaa esiin lapsen kanssa työskennel- lessä. Syksyn 2008 aikana työkirjaa täydennettiin Aikuisen opas Lapsen kokemus -työkirjalla. Työkirjaan on koottu eri osioiden soveltamisen ohjei- ta. Molemmat työkirjat ovat vapaasti otettavissa käyttöön Katulähetysten Perhepolku -projektin ja Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen verkkosivuilla.

4.5 Koulutukset

Maakunnan sosiaalityöntekijöiden koulutustarpeiden kartoituksen pohjalta nousseisiin lisä- ja täydennyskoulutustarpeisiin vastattiin vuonna 2008 Las- tensuojelun alkuarviointi -hankkeen, Päivän selvään päihdehuoltoon - hankkeen sekä maakunnan sosiaalipäivystyksen koordinoinnin yhteisellä syyskuussa 2008 toteutuneella ”Kohtaamisia lastensuojelussa” - koulutuspaketilla. Koulutuspäivien aikana käsiteltiin lastensuojelulain (13.4.2007/417) mukaista lastensuojelutarpeen selvitysprosessia lastensuoje- lun ja päihdetyön teemasisältöjen kautta sekä syvennettiin menetelmällisiä taitoja ja kriisityön osaamista. Koulutuspäivissä keskityttiin asiakkaiden koh- taamisen sekä läsnäolon merkityksellisyyteen lastensuojelu- ja päihdetyössä. Sosiaalityön työväline- ja menetelmäpäiviä järjestettiin kolmena päivänä ja menetelmäpäivissä tutustuttiin ja kokeiltiin käytännössä eri työvälineitä ja – menetelmiä. Lisäksi järjestettiin kriisityön teemapäivä.

Koulutuspäivien tavoitteena oli mm. tukea ja parantaa sosiaalityön mahdol- lisuuksia kohdata eri-ikäiset päihteiden käyttäjät ja puuttua entistä suunni- telmallisemmin lasten sekä huoltajien päihteiden käyttöön. Koulutuspäivien kohderyhmänä olivat maakunnan sosiaalitoimien henkilöstö. Lisäksi koulu- tuspäivät olivat avoimia myös Kriisikeskus Mobilen henkilöstölle, koska Kriisikeskus vastaa 15 kunnan sosiaalipäivystyksen etupäivystyksestä ja he kohtaavat lastensuojelun sekä päihdetyön asiakkaita eri asiakastilanteissaan.

4.6 Keski-Suomen Päihdepäivä I

Päivän selvään päihdehuoltoon -hanke oli mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa Keski-Suomen ensimmäistä Päihdepäivää, joka pidettiin 26.8.2008 Jyväskylässä. Päivän suosio ylitti odotukset ja kokosi yleisöön 175 osallistujaa. Päivä järjestettiin eri tahojen yhteistyönä ja ohjelmassa käsiteltiin lapsilähtöistä päihdetyötä, sosiaalitoimiston roolia päihdehuollossa, päihdepsykiatrisen hoidon kehittämistä sekä rahapelihaittojen ehkäisyä ja hoitoa. (Kosken Vuosi 2008)

4.7 Muu yhteistyö

Ensimmäisenä hankevuotena tehtiin yhteistyötä myös Jyväskylän kaupungin ehkäisevän päihdetyön koordinaattorin kanssa osallistumalla pienryhmätyöskentelyyn, jonka tarkoituksena oli muun muassa vahvistaa ehkäisevän päihdetyön merkitystä ja näkyvyyttä. Lisäksi hanketyöntekijä osallistui Audit-testin pilotointiin aikuissosiaalityössä -työskentelyn suunnitteluun yhdessä Jyväskylän kaupungin ehkäisevän päihdetyön koordinaattorin ja aikuissosiaalityön kehittämishankkeen kanssa. Tavoitteena oli, että maakunnassa käytettäisiin tulevaisuudessa Audit-testiä osana asiakastyötä myös sosiaalityössä.

5 II -VAIHE - HANKEVUOSI 2009

5.1 Uusi alku

Uusi hanketyöntekijä aloitti 2.3.2009. Työ alkoi hankkeen dokumentteihin perehtymisellä, nykytilanteen ja tavoitteiden uudelleen arvioinnilla ja tarkentamisella. Yhteistyön mahdollisuudet kartoitettiin jäljellä olevalle hankeajalle uudelleen. Työntekijän pitkäaikainen päihdetyön työkokemus maakunnan alueella helpotti yhteistyön aloittamista eri toimijatahojen kanssa. Tässä luvussa kuvataan tiivistetysti ja osa-alueittain hankeaikana tehtyä työtä. Sen jälkeen luodaan katsaus hankkeen toimintaympäristöön ja Keski-Suomen maakunnan päihdetyön yhteistoimintakäytäntöihin. Lopuksi keskitytään lapsen käsityksiin ja kokemuksiin vanhempien päihteiden käytöstä ja tarkastellaan ilmiötä sosiaalipäivystyksen tapausselesteista kirjoitettujen dokumenttien pohjalta.

Päivän selvään päihdehuoltoon -hankkeen ensisijainen yhteistyö jatkui maakunnan Sosiaalipäivystyksen koordinaation, aikuissosiaalityön kehittämishankkeen ja SosKes-hankkeen sekä Jyväskylän Katulähtötyksen Perhepolku-projektin kanssa. Lastensuojelun alkuarviointihanke oli päättynyt vuoden 2008 lopussa samoin kuin Lastensuojelun kehittämisyksikkö, jonka kanssa oli aikaisemmin tehty yhteistyötä.

5.2 Yhteistyö Aikuissosiaalityön Selville sosiaalityöstä - kehittämishankkeen kanssa

Hankeyhteistyönä oli tarkoitus jatkaa Keski-Suomen kuntien päihdepalvelujärjestelmien kartoitusta lähettämällä kevään 2009 aikana kysely kuntiin, joista vastausta ei ollut vielä saatu. Tilanne arviointiin nyt uudelleen ja kyselystä päätettiin luopua Keski-Suomen alueella tapahtuneiden ja tapahtuvien kunta- ja palvelurakennemuutosten vuoksi.

Hanketyöntekijä osallistui aikuissosiaalityön kehittämishankkeen päihde- ja mielenterveystyön työkokoukseen 5/2009 pitäen puheenvuoron aiheesta ”Sosiaalinen päihdetyössä”. Puheenvuoro viritti merkittävää keskustelua päihdetyön tilanteesta Keski-Suomessa. Huolta kannettiin asiakkaan tarpeen mukaisten palvelujen saatavuudesta ja riittävydestä. Lisäksi kannettiin huolta sosiaalityön ammattikunnan vähäisestä määrästä päihdepalvelujen erityispalveluissa ja sen vaikutuksista mm. verkostokeskeiseen ja asiakaslähteiseen asiakastyöhön.

5.3 Sonette-yhteisöverkko

SosKes-hankkeen kanssa jatkettiin yhteistyötä yhteisöverkon Päihdehuolto-osion kehittämisessä ja päivittämisessä. Sivuston nimi muutettiin Päihdepalvelut-sivustoksi. Tavoitteena oli kehittää sivustoa niin, että se palvelisi entistä paremmin maakunnan sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia kertoen erityisesti maakuntaa koskevista ajankohtaisista päihdetyöhön liittyvistä uutisista ja asioista. Lisäksi tavoitteena oli kehittää sivuston Lapset ja perhe-osiota.

Päihdeongelmaisten raskaana olevien naisten ja äitien osiota laajennettiin koskemaan naisten päihdetyön erityiskysymyksiä. Hanketyöntekijä oli verkostoitunut Naisten virta -hankkeen kanssa. Naisten virta -hanke on A-klinikkasäätiön ja Naistenkartanon yhteishanke (2008–2010) ja sen tavoitteena on mm. kerätä ja tuottaa naiseuteen ja naisten päihdeiden käyttöön liittyvää tietoa sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille naisten hoidon tueksi. Tämä materiaali linkitettiin yhteisöverkko Sonetten Päihdepalvelut-sivustoon.

Lisäksi hanketyöntekijä viritti yhteistyötä Päihdepalvelut-sivuston sisällöllisessä kehittämisessä Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätiön kehittämissikön samoin kuin Jyväskylän kaupungin ehkäisevästä työstä vastaavan työntekijän kanssa.

5.4 Yhteistyö Perhepolku -projektin kanssa (Jyväskylän Katulähetys)

Syksyllä 2008 oli hankkeiden yhteistyönä valmistunut Lapsen kokemus -työkirja, Kun kotona juodaan ja työkirjan käyttöönottoon liittyvä koulutus maakunnan sosiaalityöntekijöille oli pidetty syyskaudella 2008. Keväällä

2009 pohdittiin työkirjan käyttöön oton vahvistamista saattamalla se Terveiden- ja hyvinvoinninlaitoksen Hyvä käytäntö-verkkopalvelun Hyväksi käytännöksi. Systemaattinen arviointi ja kokemustieto työkirjan käytöstä kuitenkin puuttuivat, joten Hyvät käytännöt -työskentelystä luovuttiin. Keskeiseksi tehtäväksi nousi Lapsen kokemus -työkirjasta tiedottaminen eri yhteistyöverkostoissa. Kesäkuussa 2009 lähetettiin hanketyöntekijän toimesta lyhyt arviointikysely työkirjan käyttöönottokoulutuksessa olleille. Kyselyssä kysyttiin, oletko käyttänyt työkirjaa työsi apuvälineenä, ja jos olet niin, minäkalaisia kokemuksia siitä on ollut. Kyselyn tulokset kertoivat, että työkirjan käyttö oli vielä varsin vähäistä.

5.5 Yhteistyö Virtahevon lapset -lapsilähtöisen päihdetyön kehittämishankkeen kanssa (Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätiö)

Päivän selvään päihdehuoltoon -hankkeen kanssa samaan aikaan alkoi kolmivuotinen Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätiön Virtahevon lapset -Lapsilähtöisen päihdetyön kehittämishanke (2008–2010). Hankkeen päämääränä on lasten tilanteen parempi huomioiminen päihdepalveluissa sekä viranomaisyhteistyön kehittyminen. Hanketyöntekijä on tämän projektin ohjausryhmän jäsen.

5.6 Koulutukset

Päivän selvään päihdehuoltoon -hankkeen suunnitelmassa vuodelle 2009 oli tavoite päihdeosaamiseen liittyvän koulutuksen järjestämisestä. Maakunnan alueella alkoi joulukuussa 2008 Keski-Suomen sairaanhoitopiirin järjestämänä mielenterveys- ja päihdepalvelujen kokonaisuuden kehittämiskoulutus (2008–2010). Koulutukseen osallistuu yli 100 maakunnan sosiaali- ja terveysalan ammattilaista perus- ja erityispalveluista. Mukana on myös yksityisiä palvelun tuottajia ja järjestötoimijoita. Hanketyöntekijä on osallistunut kehittämiskoulutuksen koulutuspäiviin ja tehnyt yhteistyötä järjestäjätahon ja kouluttajien kanssa. Tämän yhteistyön tuloksena saatiin luennoitsijoiden ja kouluttajien koulutusmateriaaleja Sonette-yhteisöverkon sivustolle sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten hyödynnettäviksi. Päivän selvään päihdehuoltoon -hankkeessa ei ollut tarkoituksenmukaista järjestää omaa päihdeosaamiseen keskittyvää koulutusta.

5.7 Keski-Suomen Päihdepäivä II

Toinen Keski-Suomen Päihdepäivä järjestettiin 7.9.2009. Hanketyöntekijä vastasi päivän järjestämisestä yhteistyössä Keski-Suomen päihdefoorumin keskeisten toimijoiden kanssa (Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätiö ja Keski-Suomen sairaanhoitopiiri). Tämäkin päivä oli yleisömenestys edeltäjänsä tapaan. Ilmoittautuneita tuli enemmän kuin voitiin tilaisuuteen ottaa

(238 kpl). Päivän teemana oli Mieli 2009-työryhmän Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma vuoteen 2015. A-klinikkasäätiön ylilääkäri Pekka Heinälä piti ansiokkaan luennon aiheesta Haasteena hoitoyhteistyön rakentaminen. Ilta-päivä keskityttiin Mieli-suunnitelmaan Keski-Suomen maakunnan näkökulmasta ja kuultiin päihdesäätiön toimitusjohtajan Jussi Suojasalmen puheenvuoro aiheesta. Jyväskylän terveystieteiden apulaisylilääkäri Sakari Ritala esitteli paljon kiinnostusta herättäneen Mielenterveys- ja päihdeongelmien internetissä toimivan hoitokartan. Lopuksi kuultiin vaikuttava puheenvuoro kokonaisvaltaisesta kuntoutumisesta jäsenlähtöisesti. Suvimäen klubitalon toimintamallia esitettiin johtaja Ulla Lehtisen ja jäsenen Jari Kokkisen toimesta.

5.7.1 Kysely Keski-Suomen Päihdepäivässä

Keski-Suomen Päihdepäivässä teetettiin osallistujille päivän aikana kirjallinen kysely. Kysymykset olivat:

- (1) Minkälaista yhteistyötä kaipaavat päihde- ja mielenterveystyön tueksi maakunnan alueella?
- (2) Mikä voisi olla oma roolisi tässä yhteistyössä?
- (3) Päihde- ja mielenterveystyön kiireellisemmät kehittämistarpeet mielestäni ovat...

Tiivistäen voi todeta, että päihde- ja mielenterveystyön ammattilaiset kaipaavat maakunnallisia eri toimijoita yhteen kokoavia koulutuksia, seminaareja, työkokouksia ja tapaamisia. Lisäksi kaivattiin perus- ja erityispalveluiden yhteisiä ja eri sektoreita yhdistäviä, asiakastyöhön liittyviä työkokouksia ja yhteistyöverkostoja; monialaista ja moniammatillista yhteistyötä. Tietoa tunnuttiin tarvittavan myös päihde- ja mielenterveysongelmasta, palveluista ja eri hoitomahdollisuuksista ja päihdetyöhön kaivattiin selkeästi perusosaamista, puheeksi ottamisen ja motivoinnin taitoja.

Kunnissa kaivattiin tiiviimpää yhteistyöstä niin yksittäisissä asiakasasioissa kuin päihde- ja mielenterveystyön ja palvelujen kehittämisessä, toimijoiden keskinäisessä työskentelyssä eri yksiköiden välillä aina maakunnan toimijaverkostojen kehittämiseen asti. Yhteinen työskentely asiakasasioissa nousi selkeästi yhdeksi kiireelliseksi kehittämishaasteeksi. Kaivattiin selkeitä ja sujuvia palvelu- ja hoitopolkua, joissa työnjako ja vastuukysymykset olisi yhdessä sovittu asiakkaan etua ajatellen. Palvelujen joustavassa ja nopeammasa saatavuudessa nähtiin myös selkeästi kehittämisen tarvetta. Parantamisen tarvetta vastaajat näkivät myös tuetussa asumisessa, katkaisuhoidossa ja tarpeessa saada maakunnan alueelle selviämisasema.

Lisäksi kiireellisinä kehittämistarpeina nostettiin esiin muun muassa ennaltaehkäisevä työ ja varhainen puuttuminen; huolta kannettiin lapsista, nuoris-

ta ja nuorista aikuisista ja perheistä, joissa on päihde ja/tai mielenterveysongelma ja lapsia. Huolta kannettiin myös kaksoisdiagnoosipotilaiden hoidosta ja hoitoon pääsystä sekä vanhuksista ja kotipalvelun - ja kotihoidon pulmistta Asenteelliset kysymykset niin mielenterveys- kuin päihdetyössäkin nousivat vastauksissa yhdeksi hyvän palvelun, hoidon ja myös yhteistyön haasteeksi.

Kun uusinta Päihdebarometria¹ 2009 (Järvinen ym. 2009) vertaa näihin kyselyn tuloksiin, voi nopeasti löytää selkeitä yhtymäkohtia. Päihdebarometrin vastauksissa nousi esiin selkeä huoli erityisesti nuorten päihteiden käytöstä samoin kuin vanhempien päihteiden käytön kielteisistä vaikutuksista lapsiin ja perhe-elämään. Kunta- ja järjestövastaajat näkivät puutteita katkaisuhoidosta, asumispalveluista ja kuntouttavasta laitoshoidosta. Puutetta nähtiin myös ehkäisevästä päihdetyöstä. Noin joka kuudes järjestövastaaja koki puutetta olevan kokonaisvaltaisesta hoitokokonaisuuden koordinoinnista. Muutamia mainintoja saivat myös varhainen puuttuminen ja mini-intervention, matalan kynnyksen palvelujen ja asumispalvelujen puute (Järvinen ym. 2009, 20). Samansuuntaisia vastauksia oli luettavissa myös Keski-Suomen maakunnan ammattilaisten vastauksista.

Merkittävin ero vastauksissa koskee kuitenkin yhteistyötä. Päihdebarometrin 2009 mukaan yhteistyö päihdepalveluissa oli lisääntynyt. Tämä näkyi ennen kaikkea kuntavastaajien vastauksissa (Järvinen 2009, 22). Keski-Suomen ammattilaisten vastauksissa yhteistyö oli sen sijaan se, mitä eniten ja kiiireellisimmin kaivattiin ja jota eniten nähtiin tarpeelliseksi kehittää.

Entä miten kyselyyn vastaajat näkivät oman roolinsa yhteistyössä? Enemmistö olisi valmis osallistumaan yhteistyöhön aina mahdollisuuksien mukaan. Arjen työtä ja asiakkaan näkökulmaa tahdottiin tehdä näkyvämmäksi; oltiin valmiita ajamaan asiakkaan asioita asianmukaisen hoitopalvelun saamiseksi. Yhteistyöhön oltiin valmiita myös kouluttajana, asiantuntijana, kehittäjänä ja kokemuksen jakajana omalta osaamisen alueelta. Vastauksista välittyi tahto ja motivaatio päihde- ja mielenterveystyön yhdessä tekemiseen ja kehittämiseen.

¹ Terveyden edistämisen keskus ry julkaisee alkoholin ja huumeidenkäyttöä sekä päihdepalveluita käsittelevän Päihdebarometrin joka toinen vuosi. Päihdebarometri tuottaa tietoa ajankohtaisesta päihdetilanteesta ja päihdepalvelujen saatavuudesta. Barometri kuvaa kuntien ja järjestöjen keskeisten henkilöiden näkemysten välityksellä senhetkistä tilannetta ja ennakoii myös tulevia kehityssuuntia. (Järvinen ym. 2009) Uusin Päihdebarometri julkaistiin 15.9.2009 Valtakunnallisilla Päihdepäivillä Turussa.

5.8 Muu yhteistyö

Yhteistyötä tehtiin myös Jyväskylän ehkäisevän päihdetyön koordinaation kanssa. Hanketyöntekijä osallistui työryhmätyöskentelyyn, joka suunnitteli työvälinettä työnimellä ”10 kysymystä vanhemmille”. Sen tarkoituksena olisi havahduttaa vanhempia tarkastelemaan omaa alkoholinkäyttöään lasten näkökulmasta. Lisäksi hanketyöntekijä tuki kahden Jyväskylän ja yhden Metropolia ammattikorkeakoulun opiskelijaa naisten päihdetyöhön liittyvässä opinnäytetyössä. Hän osallistui myös asiantuntijana Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätiön päihdesosiaalityötä koskevan hankesuunnitelman tekoon.

6 HANKKEEN TOIMINTAYMPÄRISTÖSTÄ JA YHTEISTYÖRAKENTEISTA 2009

Valtioneuvoston päihdehuollon kehittämistyöhön myönnettyjen valtionavustusten (VNA 719/2007) kriteereissä mainitaan päihdepalvelujärjestelmän seudullinen kehittyminen osana kunta- ja palvelurakenneuudistusta sekä yhteistyörakenteiden kehittyminen päihdepalveluiden ja muun muassa lastensuojelun välillä. Hankkeen toimesta oli vuonna 2008 kartoitettu maakunnan kuntien olemassa olevia päihdestrategioita ja palvelujen tuottamisen tapoja kuntiin lähetyllä kyselyllä. Tässä luvussa kuvataan lyhyesti nykyistä maakunnan palvelujärjestelmää ja yhteistyörakenteita.

Valtioneuvosto käynnisti keväällä 2005 alussa ns. Paras-hankkeen. Hankkeen toteuttamista ohjaava laki kunta- ja palvelurakenneuudistuksesta (169/2007) tuli voimaan 2007 helmikuussa ja on voimassa vuoden 2012 loppuun. Kunta- ja palvelurakenneuudistuksen avulla pyritään turvaamaan hyvinvointipalvelujen saatavuus. Uudistus tavoittelee eheää, elinvoimaista ja toimintakykyistä kuntarakennetta sekä laadukkaita, taloudellisesti tuotettuja ja kunnan asukkaiden saatavilla olevia palveluita koko maahan. Kunta- ja palvelurakenneuudistus edellyttää uusia suunnitelmia myös päihdetyössä. Samalla on tärkeää muistaa, että keskeiset lait (kuten päihdehuoltolaki) ja säädökset ovat edelleen voimassa: kuntien tulee järjestää sekä ehkäisevät että korjaavat päihdepalvelut asukkailleen. Päihdetyö osana kuntien hyvinvointipalveluja on iso haaste (Ehkäisy ja hoito 2007).

Kunta- ja palvelurakenneuudistus on Keski-Suomessa käynnistynyt pääasiassa kuntien yhdistymisen muodossa. Tästä muutama esimerkki: Jyväskylä, Jyväskylän maalaiskunta ja Korpilahti yhdistyivät uudeksi Jyväskyläksi 1.1.2009. Äänekoski, Suolahti ja Sumiainen yhdistyivät jo vuonna 2007. Kuntaliitoksia toteutettiin myös Jämsän ja Saarijärven seuduilla, kun Jämsä ja Jämsänkoski yhdistyivät ja Pylkönmäki yhdistyi Saarijärveen. (Halttunen 2009) Kuntaliitosten ohessa merkittävä kunta- ja palvelurakenneuudistus toteutettiin Saarijärven seudulla, kun Kannonkosken, Karstulan, Kivijärven

ja Kyyjärven kunnat sekä Saarijärven kaupunki yhdistivät voimansa ja järjestivät jatkossa yhdessä asukkaidensa sosiaali- ja terveyspalvelut. Palvelut tarjoaa koko alueen väestölle 1.1.2009 alkaen kuntien yhteisesti omistama Perusturvaliikelaitos Saarikka. Viitasaaren kaupungin ja Pihtiputaan kunnan yhteisellä hallinnon ja palvelutuotannon yhteistyöllä (Wiitaunioni) on myös Paras-lain tarkoittaman yhteistoiminta-alueen pürteitä. (Halttunen 2009.)

Maakunnan alueen merkittävin päihdehuollon erikoispalveluja tuottava toimija on vuonna 2002 toimintansa aloittanut Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätiö. Säätiön perustajayhteisöinä ovat Jyväskylän kaupunki (+ ent. Jyväskylän mlk), Laukaan kunta, Muuramen kunta, Keski-Suomen sairaanhoitopiirin kuntayhtymä, A-klinikkasäätiö, Sininauhaliitto ry, Suomen Kirkon Sisälähetysseura ry, Vapaan Alkoholistihuollon Kannatusyhdistys ry, YAD Youth Against Drugs, Jyväskylän A-kilta ry, Jyväskylän Katulähetys ry, Kuiville Pyrkivien Tuki ry, Vaajakosken Suvanto ry ja Väentupa ry. Säätiön perustajajäsenet edustavat monipuolisesti päihdehuollon erityispalveluiden toimintamuotoja ja hoitoideologioita.

Kuntaliitosten lisäksi on tapahtumassa myös muunlaista yhdistymistä. Valmistelutyö Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätiön ja Työvalmennussäätiö Tekevän yhdistymisestä on meneillään. Päämääränä on, että uusi säätiö aloittaisi vuoden 2010 alussa. Onko tällä vaikutuksia päihdepalvelujen tarjontaan ja saatavuuteen, päihdetyön kehittämiseen ja yhteistoimintaan, jää nähtäväksi.

Keski-Suomen alueella toimii valtakunnallisen Pidä kiinni -hoitojärjestelmän toimintayksiköt Ensikoti Aliisa (aloitti 2004) ja avopalveluyksikkö Aino (aloitti 2003). Palvelut on tarkoitettu raskaana oleville päihdeongelmallisille naisille ja vauvaperheille. Kuntoutuksessa yhdistyvät lastensuojelu ja päihdekuntoutus. Pidä kiinni -hoitojärjestelmää koordinoi Ensi- ja turvakotien liitto ja se toimii Raha-automaattiyhdistyksen tuella. Toimintayksiköitä ylläpitävät liiton jäsenjärjestöt Helsingissä, Espoossa, Turussa, Kuopiossa, Kokkolassa, Rovaniemellä ja Jyväskylässä. Jyväskylässä toiminnasta vastaa Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry.

Lisäksi Äänekoskella, Keuruulla ja Jämsässä toimivat päihdetyöhön erikoistuneet päihdeklinitat.

Huolimatta monista eri toimijoista, Keski-Suomen maakunnan alueelta puuttuu tällä hetkellä päihdetyön toimijoita yhdistävä toimintakulttuuri. Näin ei kuitenkaan aina ole ollut. Seuraavassa tullaan lyhyesti tarkastelemaan maakunnan päihdetyön yhteistyörakenteiden historiaa ja myös sitä, miten lapsilähtöinen päihdetyö näkyy osana näitä rakenteita. Katsaus perustuu dokumenttien pohjalta tehtyihin tulkintoihin ja huomioihin, mutta antaa yleiskuvan maakunnan alueen päihdetyön kehittämisen ja yhteistyön toimintatavoista.

6.1 Erikoispalvelut verkostoituivat

Keski-Suomen päihdetyön toimijoiden yhteistyökulttuurin voidaan nähdä alkaneen Verkostoituvat erityispalvelut -hankkeen (Vep-hanke) myötä (1997–2001). Hankkeen tavoitteena oli kuntien, kuntayhtymien, järjestöjen ja oppilaitosten verkostoitumisella aikaansaada nykyistä paremmin toimivat sosiaalihuollon erityispalvelut sekä turvata erityisosaamisen saatavuus. Keski-Suomessa hankkeen johtoryhmä perusti neljä sektoriasiantuntijaryhmää kehittämään alueensa toimintoja. Ryhmät olivat lastensuojelun, kehitysvamma- ja vammaispalvelun, mielenterveyden ja päihdehuollon työryhmät.

Keski-Suomen Vep-hankkeen päihdetyöryhmä muodostettiin 23.3.2000. Työryhmässä oli edustusta eri kunnista, päihde- ja mielenterveystyön perus- ja erityispalveluista, Keski-Suomen sairaanhoitopiiristä ja oppilaitoksista (Jyväskylän yliopisto ja ammattikorkeakoulu). Myös kolmannen sektorin järjestötoimijoita oli edustettuina. Päihdehuollon työryhmä korostikin sosiaali- ja terveydenhuollon sekä kolmannen sektorin yhteistä vastuuta päihdehuollon kokonaisuuden kehittämisessä. Se toimi vuoden 2001 loppuun. Työryhmä teki raportin ”Verkostoituva päihdehuolto. Lähtökohtia ja ehdotuksia Keski-Suomen palvelujärjestelmän kehittämiseksi ”(2002). Nimensä mukaisesti raportissa oli lukuisia esityksiä päihdehuollon ja päihdeosaamisen kehittämiseksi maakunnan alueella. Lisäksi Päihdetyöryhmä nimesi alkuvuodesta 2001 alatyöryhmän, jonka tehtävänä oli suunnitella Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen yhteydessä toimivaa päihdehuollon osaamiskeskusta.

6.2 Keski-Suomen Päihdeforumista Keski-Suomen Päihdepäivään

Verkostoituvat erityispalvelut -hankkeen alueellisen johtoryhmän, Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen sekä Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätiön yhteisen näkemyksen pohjalta kutsuttiin koolle maakunnallinen päihdeforumi. Päihdeforumin tarkoituksena oli toimia maakunnan päihdehuollon kehittämisverkostona. Työryhmän viitekehyksenä olivat laaja moniammatillinen yhteistyö ja ”vauvasta vaariin” ajattelu. Forumin kokoonpanossa huomioitiin sosiaali- ja terveydenhuollon perus- ja erityispalveluiden näkökulma sekä maakunnallinen kattavuus. Keski-Suomen Päihdeforumi kokoontui ensimmäisen kerran 16.9.2002.

Päihdeforumin toimintaa kuvaa hyvin myös eri teemoja edustavien alatyöryhmien perustaminen. Niitä olivat (1) ehkäisevä päihdetyö, (2) päihdeperhetyö, (3) tiedottaminen, (4) koulutus, tutkimus, kehittäminen ja tiedotus sekä (4) palvelujärjestelmä- ja päihdestrategiat.

Päihdeforumin työskentely ansaitsisi tarkemmankin analyysin ja tutkimisen. Tässä nostetaan esiin vain kaksi keskeistä hanketta maakunnallisen yhteistyökulttuurin näkökulmasta. Maakunnan alueelle saatiin ”Maakunnalli-

nen päihdepalveluiden organisointi ja uusien toimintamallien kehittäminen -hanke”. Hanketta hallinnoi Keski-Suomen sairaanhoitopiirin kuntayhtymä ja sen toteutti Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätiö vuosina 2004–2005. Hankkeen rahoitus koostui Länsi-Suomen lääninhallituksen päätöksellä saadusta valtionavustuksesta ja mukana olevien kuntien ja kuntayhtymien rahoitusosuuksista.

Hankkeen tarkoituksena oli kehittää uusia päihdehuollon erityispalveluiden tuottamisen ja organisoimisen tapoja julkisen ja kolmannen sektorin yhteistyönä. Tavoitteena oli, että kuntien ja järjestöjen välisellä ja seudullisella yhteistyöllä turvataan, että maan kaikissa osissa asukkailla olisi yhdenvertaiset mahdollisuudet saada korkeatasoisia päihdehuollon perus- ja erityispalveluja. Tavoiteltiin maakunnan kattavaa päihdestrategiaa. Tätä maakunnan kattavaa päihdestrategiaa ei saatu aikaan ja se puuttuu yhä.

Päihdetyön aseman vakiinnuttamiseksi ja kehittämistyön juurruttamiseksi haettiin rahoitusta maakunnallisen päihdehuollon kehittämissäätötoimenpiteeksi kaikkiaan kolme kertaa vuosina 2004, 2006 ja 2007. Rahoitusta ei saatu. Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätiö aloitti kehittämissäätötoiminnan vuoden 2005 alusta huolimatta siitä, että se ei saanut valtionavustusta.

Maakunnallisen päihdehuollon kehittämissäätötoimintasuunnitelmien kariutuessa rahoituksen puutteeseen alkoi myös Keski-Suomen Päihdefoorumin toiminta hiipua. Tammikuussa 2007 päihdefoorumi järjesti laajemman työseminaarin, johon kutsuttiin foorumin jäsenten lisäksi keskeisiä maakunnan päihdepalvelujen toimijoita. Elokuussa 2007 foorumi päätti lopettaa säännölliset kokouksensa. Sen sijaan foorumi päätti järjestää vuoden 2008 aikana yhteistyössä eri tahojen kanssa maakunnallisen päihdetyön työkokouksen. Työkokous sai nimekseen päihdepäivä. Keski-Suomen ensimmäinen päihdepäivä pidettiin 26.8.2008.

6.3 Yhteistyörakenteiden nykytilanne

Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätiö on keskeinen maakunnan toimija ja päihdehuollon erityispalveluiden tuottaja. Ehkä ajateltiin, että säätiön kehittämissäätötoiminta vastaa eri toimijoita kokoavasta yhteistoimintakulttuurista. Näin ei kuitenkaan käynyt. Kehittämissäätötoiminta ei nykyisillä resursseilla ja toimintamuodoillaan vastaa päihdetyön koordinoinnista eikä laaja-alaisesta perus- ja erityispalveluiden keskinäisestä vuoropuhelusta päihdetyön kehittämistoiminnassa maakunnan alueella. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksessa ei myöskään ole erillistä päihdetyön koordinaattorin vakanssia. Lukuisista yrityksistä huolimatta maakunnan alueelle ei ole saatu synnytettyä päihdetyön kehittämisen ja koordinoinnin pysyvää rakennetta.

Päihdetyön yhteistyörakenteet elävät tällä hetkellä murrosvaiheessa. Mieli 2009-työryhmän Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma vuoteen 2015 haastaa uudenlaiseen yhteistyöhön. Onnistuakseen kehittämistyö edellyttää suunnitelmallisuutta ja pitkäjänteisyyttä. Laadukkaana päihdetyön oppaassa (Ehkäisy ja hoito 2007) korostetaan, että päihdetyö on olennainen osa kuntien laaja-alaista hyvinvointityötä, ja että sitä tehdään monien toimijoiden yhteistyönä. Myös päihdehuoltolain (17.1.1986/41) 9§ on velvoite yhteistoiminnasta eri toimijoiden kesken. Olisiko Keski-Suomen maakunnankin alueella syytä miettiä yhteistyötä uudella tavalla? Keski-Suomen Päihdepäivä 7.9.09 kyselyn tulokset ainakin viittaavat siihen, että maakunnan alueelle tarvitaan kipeästi pysyvä päihdetyön kehittämisrakenne, jonka tehtävänä olisi ennen kaikkea luoda ja vahvistaa päihdetyön ja -palveluiden yhteistyöhön ja kumppanuuteen perustuvaa kehittämis- ja toimintakulttuuria.

6.4 Lastensuojelun ja päihdetyön haastavat rajapinnat - Kenelle vanhempien päihdeongelmasta kärsivien lasten asiat oikein kuuluvat?

Keski-Suomen päihdefoorumin päihdeperhetyöryhmä kokoontui vain muutamia kertoja. Ajatuksena oli, että päihdefoorumin alatyöryhmät tuovat työskentelynsä tuloksia laajemman foorumin käsittelyyn. Muistioiden mukaan alatyöryhmässä käsiteltiin muun muassa: päihdeperheille suunnattuja erityispalveluja, perhenäkökulman viemistä peruspalveluihin, päihdehuollon ja päihdetyön yksilö- ja aikuiskeskeisyyttä, jolloin pulmaksi nähtiin perhe- ja lapsinäkökulman jääminen sivuun. Työskentely painottui keskusteluun ja kokemusten ja ajatusten vaihtoon; työryhmällä ei ollut päämäärää eikä toiminnallisia tavoitteita. Ryhmän toiminta lopetettiin jo joulukuussa 2003. Samalla tehtiin päätös integroida Lapset, perhe ja päihteet - teema osaksi Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksessa toimivaa lastensuojelutyöryhmää. Näin päihdehuollon ja lastensuojelun yhteistyön kehittämisestä tuli yksi lastensuojelutyöryhmän kehittämisteemoista.

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen toimintasuunnitelmassa vuodelle 2004 nostettiin lastensuojelutyössä esille suunnitelmallisen lastensuojelutyön asiantuntemuksen kehittämistä koko maakunnan alueella. Työryhmän perustamiskokouksessa tiivistettiin lastensuojelutyön kehittämistarpeiksi viisi alakohtaa: (1) eri toimijoiden ja toimintamuotojen yhteensovittaminen, (2) sijaishuoltoyksikön toiminnan kehittäminen, (3) kiertävän erityissosiaalityöntekijän työn vakiinnuttaminen, (4) lastensuojelun perhetyön kohdentaminen ja työn sisällön kehittäminen sekä (5) ehkäisevän lastensuojelutyön selkiinnyttäminen ja sisältöjen määrittely. Lisäksi kokouksessa nähtiin lastensuojelun ja päihdepalveluiden linkittäminen tärkeänä kehittämistarpeena.

Lastensuojelutyöryhmä kokoontui vuoden 2003 aikana 6 kertaa, 2004 4 kertaa, 2005 3 kertaa ja 2006 3 kertaa. Työryhmän kokoonpanoa laajennettiin vuoden 2004 aikana lastensuojelun yksityisten palveluiden, lastensuojelulaitosten sekä perheneuvolan edustajilla. Erikseen sovitut ”työrukkasryhmät” kokoontuivat isojen kokousten välillä. Päihdetyön ja lastensuojelun yhteistyötä pohtinut työryhmä oli yksi niistä.

Vaikka päihdehuollon ja lastensuojelun yhteistyön kehittämistä tuli yksi lastensuojelutyöryhmän kehittämisteemoista löytyi työryhmän muistiosta vain muutama maininta lastensuojelun ja päihdetyön keskusteluista. Teemoina olivat olleet koulutuksen suunnittelu lasten huomioon ottamisesta päihdepalveluissa, Nuorten Ystävät ry:n nuorten päihdetyöhön keskittyvän Joppo-projektin esittelystä ja Pidä kiinni -projektin uusien toimintayksiköiden esittelystä. Vaikuttaakin siltä, että hyvästä tarkoituksesta huolimatta Lapset, perhe ja päihteet -teema ei löytänyt kotipaikkaansa lastensuojelutyöryhmään sisältä.

Kun Keski-Suomen lastensuojelun kehittämissyksikkö -hanke käynnistyi 1.10.2005 alkaen, päätettiin muistion mukaan Kosken lastensuojelutyöryhmän kokoontumisia vähentää n. 2 kertaan vuodessa. Lastensuojelutyöryhmä päätti toimintansa toukokuussa 2007.

Keski-Suomen osaamiskeskuksen lastensuojeluun liittyvä työ, hankkeet ja työryhmät ansaitsisivat laajemmat tarkastelun, joka tässä ohitetaan nyt vain huomiolla, että keväällä 2009 osaamiskeskuksen toimesta kutsuttiin koolle uusi Keski-Suomen lastensuojelutyöryhmä. Työryhmä on avoin kaikille Keski-Suomen toimijoille, jotka ovat kiinnostuneita lastensuojelutyön kehittämisestä. Ensimmäinen kokoontuminen oli kesäkuussa 2009.

Vaikka päihdetyö on keskeinen osa lastensuojelua ja lastensuojelun sosiaalityötä, sen keskeisyys ei välity lukijalle kokousmuistioiden kautta. Olisi kuitenkin liian uskaliaasta tehdä näitten dokumenttien pohjalta johtopäätöksiä siitä, jääkö lastensuojelun päihdetyö muiden asioiden varjoon. Mutta mistä se kertoo, että päihdeasiat eivät näy dokumenteissa?

Seuraavassa tuodaan esiin lasten näkökulmaa päihdemaailmaan; heidän käsityksiään ja kokemuksiaan vanhempien päihteiden käytöstä tutkimusten ja selvitysten valossa. Lisäksi tarkastellaan sosiaalipäivystyksen tapauskuvauksia ja kysytään, mitä ne kertovat lapsesta.

7 ”NE EI SAA OLLA KÄNNISSÄ” – LASTEN KÄSITYKSIÄ VANHEMMUUDESTA

Tärkeimpiä lapsen kehitykselle ovat perheen ihmissuhteet, huolenpito ja arkirutiinit. Lasta ei voi enää suojella sulkemalla päihteisiin liittyviä asioita kokonaan pois. Aikuisten on kuitenkin tärkeää muistaa, että lapsia ihmetyt-

tää, mihin aikuiset päihteitä tarvitsevat. Humala on lapselle mysteeri. Yleensä lapset eivät suhtaudu vanhempiensa juomiseen moralisoivasti, mutta häpeävät heidän esiintymistään humalassa julkisesti. Aikuisen näkökulmasta tavallinen juhlailla voi olla lapsille ja nuorille hämmennyksen ja pelon sävyttäjä.

Leena Valkonen tutki väitöskirjassaan (2006) viides - ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsityksiä. *Ihmiseksi eläminen*, vastuullinen aikuisuus, oli lasten käsityksissä tärkeä osa hyvää vanhemmuutta. Erityisesti lapset korostivat vanhempien päihteettömyyttä ja sitä, että vanhempi tulee toimeen parisuhteessa; ei riitele, ei eroa, tai jos eroaa, on yhteistyökykyinen entisen puolisonsa kanssa. Valkosen mukaan (2007) oli yllätys, että vanhempien alkoholin käyttö nousi niinkin useissa kirjoitelmissa hyvän vanhemmuuden kriteeriksi. Juomiseen, polttamiseen tai huumeidenkäyttöön liittyviä käsityksiä oli tutkimusaineistossa 79 (209 eri kirjoitelmaa).

Alkoholinkäytön otti esille viidennes kirjoittajista. Sen suhteen oltiin yleensä hyvin ehdottomia: äiti tai isä *ei saa juoda*, tai vanhempien on oltava *raittiita*. Näkemys esitettiin joko yleisellä tasolla tai oman kokemuksen pohjalta. Useimmissa kirjoitelmissa kanta oli hyvin ehdoton: hyvä vanhempi ei juo yhtään, ei edes kaljaa. ”Vanhempien tulisi olla raittiita”. Muutamissa teksteissä alkoholin käyttöä koskeva vaatimus oli lievempi: vanhemmilta ei hyväksytty *ryypäämistä, juopottelua tai kännissä oloa*. Saatettiin myös todeta, että vanhemmat eivät saa *juoda hirveästi* tai alkoholia ei saa käyttää *liikaa*. Ainaakaan koko päivää tai keskellä päivää alkoholia ei saisi juoda, eikä silloin, jos odottaa vauvaa. Osa lapsista hyväksyi silloin tällöin, esimerkiksi juhlissa, juomisen. Runsaan alkoholinkäytön sopimattomuutta perusteltiin sillä, että alkoholia käyttävä äiti tai isä ei pysty huolehtimaan lapsistaan ja että ryypäämiseen menee paljon rahaa. Alkoholinkäytöllä nähtiin myös olevan yhteyttä perheen hajoamiseen tai vanhemman väkivaltaisuuteen. Päihteitä käyttävän vanhemman ajateltiin näyttävän huonoa esimerkkiä (Valkonen 2006, 2007). Valkosen (2007) mukaan hänen tutkimuksensa lasten vanhemmuusmäärittelyn perusteella alkoholinkäyttö voi olla iso vanhemmuuden riskitekijä. ”Näyttää siltä, että lapset eivät pidä vanhempiensa alkoholinkäytöstä silloinkaan, kun kyse ei ole ongelmakäytöstä”, toteaa Valkonen (2007). Vanhempien olisikin syytä keskustella omasta alkoholinkäytöstään lastensa kanssa!

Lapsiasiavaltuutetun uusimmasta vuosikirjasta (Kaksi vuosikymmentä lapsen oikeuksia Suomessa 2009) voidaan lukea, että vanhempien liiallisen alkoholinkäytön lapsille aiheuttamista haitoista tulisi tiedottaa nykyistä enemmän. Vuonna 2009 lapsiasiavaltuutetun aktiivinen vaikuttaminen loi osaltaan edellytyksiä Alkon Viisas vanhemmuus-ohjelmalle (ks. <http://lastenseurassa.fi/index.html>). Alkuvuodesta 2009 käynnistyneen

ohjelman tarkoituksena on rohkaista aikuisia ja lasten vanhempia pohtimaan omaa alkoholinkäyttöään lasten näkökulmasta.

7.1 Lasten oikeudet hyvään elämään

Lastensuojelulain (417/2007) tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. YK:n lapsen oikeuksien sopimus täyttää tänä vuonna 20 vuotta. Se on tehty turvaamaan lasten erityisiä tarpeita ja etua. Lapsen oikeudet koskevat jokaista alle 18-vuotiasta. Sopimuksen mukaan lapsella on mm. oikeus olla oma itsensä, oikeus hyvään elämään ja oikeus tuntea olonsa turvalliseksi, oikeus oppimiseen ja opiskeluun, leikkiin, vapaa-aikaan ja lepoon. Monet näistä kohdista ovat sellaisia, jotka tulevat loukatuiksi tilanteissa, jossa lapsi elää vakavasti päihdeongelmaisen vanhemman kanssa, eikä saa tarvitsemaansa tukea ja apua.

Lapsen oikeuksien sopimus korostaa myös sitä, että lapsen etu on ensisijainen kaikessa päätöksenteossa. Aikuisten velvollisuutena on huolehtia lasten oikeuksien toteuttamisesta. Päätäjien ja muiden aikuisten on otettava huomioon päätöksensä ja toimintansa vaikutukset lapsiin, kuunneltava lapsen mielipidettä ja otettava huomioon lapsen etu. Vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsen huolenpidosta ja kasvatuksesta. Lapsella, joka ei voi elää perheensä kanssa, on oikeus saada erityistä suojelua ja tukea.

Mikään laki tai sopimus ei kuitenkaan itsessään riitä takaamaan sitä, että lasten erityiset oikeudet toteutuvat. Oikeuksien toteutuminen on ennen kaikkea kaikkien lasten lähellä olevien aikuisten vastuulla. Sanotaankin, että lapsen oikeus on aikuisen vastuu.

Lapsiasiavaltuutettu Maria-Kaisa Aula toteaa, että YK:n lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa sopimusvaltioita myös ottamaan lapsen edun huomioon kaikessa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Tämä koskee myös alkoholipolitiikkaa, jossa lapsen etu on voitava asettaa myös alkoholiteollisuuden, kaupan, mainonnan sekä muun viestintäalan kaupallisten etujen edelle. (Aula 2006.) Maritta Itäpuiston (2008) mukaan lasten kokemuksia ja näkemyksiä ei oteta alkoholipoliittisissa päätöksissä huomioon millään tavoin huolimatta siitä, että Suomi on allekirjoittanut tämän sopimuksen. Aikuisten liiallinen alkoholinkäyttö kuitenkin uhkaa näitä oikeuksia monin tavoin, kirjoittaa Itäpuisto. (Itäpuisto 2008.)

Uusimman Juomatapatutkimuksen 2008 (Mustonen ym. 2009) mukaan kotiympäristö, erityisesti oma koti, vahvisti edelleen asemiaan suomalaisten suositumpana juomispaikkana. Vuonna 2008 yli kolme neljästä miesten ja naisten juomiskerroista tapahtui kotiympäristössä. Kotiympäristössä tapahtuneiden juomiskertojen lisääntyminen näkyi myös siinä, että pariskuntien

keskinäiset juomiskerrat ja miesten yksinjuomiskerrat lisääntyivät (mt. 2009). Kuinka monet näistä pariskunnista ovat samalla isiä ja äitejä?

Juomatapatutkimus 2008 (Mustonen ym. 2009) kertoo myös, että naisten humalakerrat ovat lisääntyneet huomattavasti kaikissa ikäryhmissä. Miesten humalakerrat lisääntyivät vain nuorimmassa ikäryhmässä (15–29-vuotiaat), heidänkin vähemmän kuin nuorten naisten (mt. 2009). Lasten näkökulmasta katsottuna nämä tilastotiedot eivät ole rohkaisevaa luettavaa.

Päihdebarometri 2009 (Järvinen ym. 2009) kertoo, että vuonna 2008 alkoholin kokonaiskulutus oli 10,4 litraa asukasta kohti sataprosenttisenä alkoholina mitattuna. Tämä vastaa enemmän kuin yhtä Koskenkorva-pulloa (0,5 l) viikossa tai noin kahta keskiolutpulloa (0,33 l) päivässä jokaista suomalaista kohti. Päihdetilastollinen vuosikirja 2008 kertoo, että aikuisväestöstä 88 % ilmoitti käyttävänsä alkoholia. Kääntäen voidaan todeta, että raittiita on enää 12 % kansalaisista. Alkoholin kulutuksen pitkään jatkunut kasvu on ennakoanut alkoholiin liittyvän sairastavuuden ja alkoholikuolemien määrän kasvua. Vuonna 2007 työikäisten naisten ja miesten (15–64-vuotiaat) yleisin kuolemansyy oli edelleen alkoholi (Päihdetilastollinen vuosikirja 2008.)

Näistä tilastoista löytyy paljon erilaisia numeroita, määrien kuvauksia ja niiden vertailuja. Kun päihdetilastoja tarkastelee lapsen näkökulmasta, sitä enemmän erilaiset tilastolliset tutkimustulokset, numerotiedot ja määrät, prosentit ja käyrät alkavat tuntua tyhjiltä ja tarkoituksettomilta. Kun jokainen numero muutetaan mieheksi ja naiseksi, jonkun läheiseksi, mahdolliseksi isäksi, äidiksi, sisarukseksi ja sukulaiseksi, voidaan kysyä kuinka monen alkoholikuoleman ja -myrkytyksen rinnalla oli alaikäisiä lapsia? Kuinka monen lapseen vaikutti tehtyjen väkivaltarikosten, rattijuopumusten ja muiden liikennerikkomusten määrät? Kun näitä tilastoja katsoo sosiaalityöntekijän silmin, kysyy väistämättä, mikä merkitys näillä alkoholinkäytön seurauksilla on suoraan tai välillisesti lapsiin. Päihdetilastoja on taidettu harvoin tulkita tai tutkia lasten näkökulmasta käsin!

Antoine de Saint-Exupery (1978) kirjoittaa kirjassaan Pikku Prinssi: ”Aikuiset rakastavat numeroita. He eivät milloinkaan kysy teiltä oikeita asioita”.

7.2 Myös lapsi tarvitsee apua toipuakseen päihteiden täyttämistä elämästä

”Äidin juominen saa minut säikyksi” (Sauvala 28.7.09)

Lasten näkökulmia aikuisten päihteidenkäyttöön ja sen mukanaan tuomiin ongelmiin ei ole juurikaan pohdittu. Lapsen silmin ne tilanteet, jossa vanhemmat käyttävät alkoholia, tuntuvat pelottavilta. Aikuisen käytös saattaa muuttua yllättävästi hänen juotuaan alkoholia. Päihtyneenä hän voi käyttäytyä arvaamattomasti, sekavasti ja väkivaltaisestikin. Juopuneen oma kokemus saattaa olla, että hän on seurallinen ja estoton; lapsi taas pitää kovaää-

nistä ja huomiota hakevaa vanhempansa epämiellyttävänä ja jopa pelottavana. (Itäpuisto 2008.)

Vanhemmat tulevat kovin harvoin ajatelleeksi, miltä heidän juomisensa lapsesta tuntuu. Monet sellaisetkin lapset ja nuoret, joiden vanhemmilla ei ole ongelmia alkoholin kanssa, kokevat esimerkiksi vanhempiansa ”ihan tavallisen” viikonloppujuhlinnan ikävänä ja inhottavana asiana. Olipa vanhemman juomisen syy tai määrä mikä tahansa, se on väärin, jos se aiheuttaa lapselle ikäviä tunteita tai muuta haittaa. Omalle vanhemmalle olisi voitava sanoa, että ei pidä siitä, että tämä juo. (Varjomaailma - Aikuiset ja alkoholi 2008.)

Lapsen elämässä vanhemman päihdeidenkäyttö aiheuttaa usein todellisia ja käsin kosketeltavia ongelmia. Määriteltäessä vanhemman päihdeongelmaa lasten näkökulmasta voidaan lähteä siitä, että se on ongelma silloin, kun se häiritsee lasta jollakin tavoin tai aiheuttaa tälle kärsimyksiä. Lapset ovatkin juuri heitä, jotka joutuvat usein kärsimään läheisen ihmisen päihdeiden käytöstä kaikkein eniten. Tämä johtuu paljolti siitä, ettei heillä ole juuri mahdollisuuksia vaikuttaa tilanteeseen tai päästä pois päihdeidenkäyttäjän läheisyydestä (Itäpuisto 2008.)

Koti ei ole kaikille lapsille paikka, jossa voi levähtää, olla oma itsensä ja olla turvassa. Päihdeiden käyttö saattaa uhata lapsen perusturvallisuutta, aiheuttaa laiminlyöntiä ja heitteillejättöä. Lapsen hoitoa ja perushoivaa laiminlyödään; lapsi saattaa kärsiä ruuan puutteesta. Hän pelkää vanhempien ennakkoimatonta käytöstä; hän voi kärsiä vanhempien häirinnän ja pelkojen takia univajeesta. Koulunkäynti vaikeutuu. Osallistuminen harrastuksiin ja kaveripiiriin tekemisiin on vaikeaa tai mahdotonta. Lapsi ei saa olla lapsi vaan joutuu kantamaan aikuisen vastuuta usein myös sisaruksistaan. Elämä päihdeongelmaisen vanhemman kanssa herättää monenlaisia tunteita. Lapsen kokemat negatiiviset tunteet (mm. pelko, viha, häpeä) ovat valtavia, eikä niiden osoittamiseen ja purkamiseen kenties anneta mahdollisuutta. Kun vielä ympäristön ihmiset saattavat kiusata ja pilkata lasta vanhempien päihdeiden käytön vuoksi, on vanhemman päihdeongelma lapsen elämässä valtava stressi. (Itäpuisto 2005, 2008). ”Päihdeperheessä eläminen korostuu suuren turvattomuuden, pelon ja yksinäisyyden ajanjaksona” on puolestaan Teuvo Peltoniemen yhteenveto Lasinen Lapsuus-tutkimuksessa (Aula 2006).

Miten, milloin ja missä käsitellään lapsen kokemuksia lapsen ja vanhemman kesken; onko sille luontevaa tilaa? Onko vaarana, että lapsi jää ilman ymmärrystä pelottavasta ja käsittämättömästä tilanteesta, jota eläminen vanhempien päihdeiden käytön keskellä on ollut. Nämä kokemukset tulisi käsitellä yhdessä vanhempien kanssa, korostaa Hyytinen (2007) lisensiaattitutkimuksessaan ”Lapsi, huumeperhe ja toivo”, jossa on tutkittu sitä, miten lapsen kokemukset ja tarpeet tulevat huomioituksi ja miten lapsi saadaan näkyväksi kuntoutusprosessissa.

Elämä päihdeongelmaisen aikuisen perheessä on lapselle raskasta, usein yksinäistä ja sisältää monia fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia riskitekijöitä. Lapsi voi joutua kantamaan ikätasoon nähden suhteetonta vastuuta arjesta. ***Myös lapsi tarvitsee apua toipuakseen päihteiden täyttämästä elämästä.*** (Sinko & Virokannas 2009)

7.3 Kirjoittaminen on vaikuttamista - Sosiaalipäivystyksen lyhyet tapauskuvaukset

”Poliisi vienyt molemmat vanhemmat putkaan päihtyneenä.
Lapset poliisiasemalla, tarvitsevat sijoituspaikan.”

Lastensuojelun sosiaalityön asiakirjoja tutkinut Aino Kääriäinen (2005) kirjoittaa, että dokumentointi on enemmän kuin vain asiakastapahtumista kirjoittamista. Se on sosiaalityön tiedonmuodostuksen yksi keskeinen väline. Sosiaalityön asiakastyöstä tehdyt kirjoitukset rakentavat ja ylläpitävät todellisuutta. Tekstit syntyvät tässä ja nyt, jolloin jokaisena kirjoittamisen hetkenä tulevaisuus näyttäytyy avoimena. Kirjoittaja ei voi tietää, mitä hänen laatimansa teksti saa aikaan tai millaiseen keskusteluun se myöhemmin ottaa osaa. Sen tähden sosiaalityön dokumentointia ei voi pitää pelkästään yksilön ja syntyvän tekstin välisenä suhteena. Tapatumana se on moniulotteinen ja monimerkityksinen. Monimutkaiseksi prosessin tekee se, että tekstin todennäköiset lukijat lähestyvät tekstiä eri näkökulmista ja tarpeista (Kääriäinen 2005.)

Lisäksi Kääriäinen (2005) toteaa, että kirjoittaminen on aina vaikuttamista, sillä kirjoittamisessa tehdyillä valinnoilla on merkityksensä tekstin lukijalle ja myöhemmille tulkinnoille. Sosiaalityössä kirjoittaminen on myös vallankäyttöä, sillä kirjoittajalla on mahdollisuus valita, mitä asioita tekee näkyväksi ja millä tavoin. (Emt.) Mitä asioita sosiaalipäivystyksen kuvaukset tekevät näkyviksi?

Sosiaalipäivystyksen järjestäminen on kunnille lakisääteinen tehtävä. Sen pääpaino on ensisijaisesti kiireellistä hoivaa, turvaa ja apua tarvitsevilla lapsilla. Se on osa sosiaalityötä. Sosiaalipäivystys tukee myös sosiaalipolitiikan perustavoitteita hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden takaamisesta. Se on palvelu, jonka kautta saadaan tietoa kunta- ja aluekohtaisesti asukkaiden hyvinvoinnin tilasta ja se antaa suuntaa palvelujen kehittämislle sekä ennaltaehkäisevälle työlle.

Keski-Suomen maakunnan sosiaalipäivystyksen koordinaatio tilastoi ja kokoaa tietoa päivystystilanteista. Osana tätä tilastointia ovat tapauskuvaukset. Ne ovat lyhyitä kuvauksia, jotka kirjoitetaan jokaisesta sosiaalipäivystykseen tulleesta yhteydenotosta erikseen ilman asiakkaan tunnistetietoja. Muuten tilastolomakkeessa ei ole erillisiä ohjeita siitä, mitä tapauskuvaukseen tulisi kirjata.

Koska Päivän selvään päihdehuoltoon -hankkeen päähuomio oli vanhempien päihteiden käytöstä aiheutuneessa huoleessa, keskitytään tässä tarkastelussa vain sellaisiin tapauskuvauksiin, joissa päihteet ovat mukana. Sosiaalipäivystyksen väliintulo ei myöskään tarkoita, että perheet olisivat lähtökohdaisesti lastensuojelun asiakkaita. Lasinen lapsuus -tutkimuksen mukaan nykypäivän Suomessa jopa kymmenet tuhannet lapset kokevat vanhempien alkoholinkäytön häiritsevän elämäänsä, ja osalle näistä lapsista se on vakava, jopa terveyttä ja turvallisuutta uhkaava ongelma. Kaikki tämä ei siis tapahdu ongelmaperheissä, vaan alkoholinkäyttö voi ahdistaa myös ns. tavallisten perheiden lapsia (Peltoniemi 2005.)

Tässä tarkastelussa ei oteta kantaa sosiaalipäivystyksen työkäytäntöihin. Tarkastellut dokumentit eivät myöskään kerro sosiaalipäivystyksen jälkeisestä työskentelystä. Tietoa ei siis ole siitä, miten nämä tapahtumat kunnissa virallisesti dokumentoidaan lastensuojelun asiakirjoihin. Joten tässä ei esitetä kannanottoja tai arvioita siitä, miten työskentely lasten ja perheiden kanssa jatkuu kriisiluonteisen väliintulon jälkeen.

7.3.1 Mitä sosiaalipäivystyksen dokumentit tuovat näkyväksi?

Tiivistetysti voi todeta, että tapausselesteissa erottuu kaksi selkeää ryhmää: (1) päihtyneet äidit, isät ja kuvaukset, joissa molemmat vanhemmat ovat päihtyneitä ja (2) päihteitä käyttävät nuoret.

Tapausselesteissa löytyy kuvauksia päihtymystilasta; äiti hyvin päihtynyt; vahvasti päihtynyt, toistuvasti päihtynyt, humalassa, juhlimassa (eli juomassa) ja sammuneena. Isiä koskevat kuvaukset ovat samantyyppisiä: isä päihtynyt, umpihumalassa, vahvasti päihtynyt ja ”ryyppäämässä paikallisessa”. Molempia vanhempia koskevissa kuvauksissa edellä mainittu toistuu. Humalakuvauksen jälkeen tuli tavallisimmin huolen kuvaus: ei pysty huolehtimaan lapsistaan. Lapsi tai lapset ovat tavallisesti läsnä, kotona, paikalla, vanhemman kanssa tai jätetty yksin.

Nuorten päihteiden käyttöä kuvaavat tapausselesteet kertovat ongelmien moninaisuudesta. Nämä ovat kuvauksia, joissa omat vanhemmat soittavat poliisin ja nuori viedään putkaan; tai ensiapuun; kuvassa on rattijuopumuksia ja päihtyneenä tehtyjä muita rikoksia, itsetuhoisuutta ja väkivaltaa. Lisäksi näkyy kotoa karkaamista ja ”kaljotteluporukassa” oleilua. Huumeepäilyistä on useita mainintoja. Kuvauksissa välittyy myös nuoren ja tämän vanhempien samanaikainen päihtymystila, jolloin huolenpitäjää ei ole. On tilanteita, joissa vanhempi sisarus ottaa yhteyttä päihtyneestä pikkusiskostaan tai veljestään. Huomioitavaa on, että perheen muut lapset ovat usein myös todistamassa tätä vanhemman, joskin alaikäisen sisaruksensa päihteiden käyttöä ja sen seurauksia. Hyvin tietoisena tästä nuorten päihteiden käy-

tön näkyvyydestä ja sen riskeistä ja vaikutuksista nuorten itsensä ja perheiden elämään, tullaan tässä osiossa keskittymään vanhempien päihteidenkäyttöön ja sen vaikutuksiin lasten näkökulmasta sosiaalipäivystyksen tapausselesteissa.

7.3.2 Miten lapset näkyvät dokumenteissa?

Tässä muutama esimerkki (lihavointi TB):

- Naapuri soittanut, kun ***lapsi mennyt naapuriin*** kertoen että äiti juovuksissa.
- Äiti pidätettynä rattijuopumuksesta epäiltynä, ***lapsi (poika) yksin kotona***
- Äiti vahvasti päihtyneenä, ***viety lapsi sijaisperheeseen***
- Äiti toistuvasti päihtynyt. Perheessä on kolme alaikäistä lasta.
- Humalainen isä yksin 3 vuotiaan lapsen kanssa.
- 13-vuotias ***lapsi yksin kotona***, äiti humalassa ja lähtenyt paikalliseen publiin.
- ***Alaikäinen lapsi siirtynyt sijaishuoltoon*** äidin päihtymyksen vuoksi.
- Humalainen isä ajanut äidin ja 9kk ikäisen lapsen kotoa.
- Perheen isä tullut humalassa kotiin ja alkanut riehua, ***kotona äiti ja 2v.lapsi***
- Poliisi vienyt molemmat vanhemmat putkaan päihtyneenä. ***Lapset poliisiasemalla, tarvitsevat sijoituspaikan.***
- Kotikäynnillä kaikki aikuiset humalassa, ***kodissa lapsia.***
- Kotikäynnillä äiti sammuneena sängyllä, ***lapset kotona.***
- ***9v. lapsi*** soittanut mummolle, että äiti humalassa kotona.

Maritta Itäpuisto kuvaa tutkimukseensa pohjaten (2008), että Suomessa perheen yksityisyyden suoja on hyvin suuri, eikä naapurien, tuttavien tai sukulaisten asioihin haluta puuttua. Vaikka aikuinen kokisi myötätuntoa vaikeissa oloissa eläviä lapsia kohtaan, on avun tarjoaminen käytännössä usein vaikeaa. Tietämättömyys siitä, mitä pitäisi tehdä, johtaa helposti silmien sulkemiseen koko ongelman olemassaololta. Voidaan myös kysyä, milloin puuttumattomuus on silkkaa välinpitämättömyyttä tai haluttomuutta puuttua, vaikka lapsen kokemuksista ollaan tietoisia. Pian lapset myös oppivat, ettei apua pidä pyytää ulkopuolisilta ihmisiltä, sillä se aiheuttaa vain lisää harmeja. (Itäpuisto 2008.)

Sosiaalipäivystyksen tapausselesteista saa kuvan, että ainakin osa naapurustoista, sukulaisista ja lähipiirin muista ihmisistä oli puuttunut tilanteeseen ja

soittanut tilanteeseen apua. Toinen kysymys tietysti on se, onko tilanteeseen puuttuminen johtanut pitkäjänteiseen ja suunnitelmalliseen kuntoutusprosessiin niin, että lapsi on kokenut saavansa apua ja hänen tilanteensa on alkanut kohentua. Vai onko niin, että vanhempien selviämisen jälkeen lapset on palautettu kotioloihin ja elämä jatkuu muuttumattomana? Dokumentit eivät ulotu antamaan vastauksia näihin kysymyksiin.

Itäpuisto kysyy väitöskirjassaan (2005, 125), että ”haluammeko vain auttaa lapsia kestämään vanhempiensa häiritsevää alkoholinkäyttöä vai pyrimmekö vaikuttamaan ongelman ytimeen, vanhempien häiritsevään alkoholinkäyttöön”. Tämä on vakava kysymys kohdattavaksi ja pohdittavaksi.

7.3.3 Dokumenttien lapset

Mitä sosiaalipäivystyksen tapauskuvaukset kertoivat itse lapsista? Tässä esimerkkejä: kotona *15v.tytär*, perheen *2 muuta lasta* naapurissa; *2v. lapsi, alaikäinen* siirretty sijaishuoltoon; *2 alaikäistä* kotona; *lapset* jätetty yksin kotiin; *lapsi (poika)* yksin kotona; *lapset* vailla huoltoa; *lapsi* hoidossa sukulaisilla; *lapset* nukkumassa; mukana *lapsi 1½v.* jne. Toisinaan kuvauksista löytyy lapsen ikä, toisinaan taas ei. Samoin on sukupuolta koskevien kuvausten laita.

Keskeisin huomio kirjauskäytännöistä oli kuitenkin se, että lapset dokumentoitiin usein ilman ikää, sukupuolta ja lapsesta kertovaa tilannekuvausta. Sosiaalityöntekijöiden lapsen kokemusta korostava työskentelytapa ei välittänyt tapauskuvauksista.

Miksi sitten on niin tärkeää saada lapset näkyviksi? Vasta näkyväksi tulemisen kautta voidaan osoittaa paras mahdollinen auttamisen ja tuen muoto. Lapsi kokee vanhempiensa päihdeongelman eri tavoin eri ikävaiheissa. Sukupuolella on myös merkitystä. Varhaiset kokemukset vaikuttavat myöhempiin kokemuksiin. Päihdeongelman alkamisajankohta ja vakavuuden aste vaikuttavat lapsen oireiluun, kokemukseen päihdeongelmasta ja mahdollisuuden selvittää vaikeuksista. Jos lapsi on jossain vaiheessa saanut elää tasapainoisessa perheessä ja tuntee olevansa rakastettu, hänellä on paremmat mahdollisuudet kuin lapsella, jonka elämä on syntymästä saakka ollut päihdeongelman ja siihen liittyvän ongelmavyöhdin varjostama (Holmberg 2003).

Sosiaalipäivystyksen lapset ovat iältään vauvasta aina 17 -ikävuoteen asti. Muutama raskaana oleva äitikin löytyy tapauksien joukosta. Raskaus- ja vauva-aika, leikki- ja kouluikäinen lapsi, murrosikäisen ja aikuistuva nuori – kukin kokee vanhempiensa ja huoltajiensa päihdeidenkäytön omalla tavallaan ja tarvitsee tukea ja apua omista lähtökohdistaan käsin. Lapsi tarvitsee suoraan ja henkilökohtaista apua. Tihkuva auttamistapa (Hyytinen 2007), jossa ajatellaan, että lapsi tulee autetuksi, kun vanhempaa autetaan, ei ole riittävä

lapsen avun ja tuen tae. Lapsen kokema paha on uskallettava kohdata, huolimatta siitä, että se haavoittaisi vanhempia. Mutta lapselle on korjaava kokemus, kun työntekijä pitää vanhempia teoistaan huolimatta arvokkaina.

Sosiaalipäivystyksen tapauskuvaukset herättävät kysymyksen, muuttuisiko jokin, kun dokumenteissa olisi ensin kuvattuna lapsi; jokainen lapsi saisi iän ja sukupuolen; hänen hätänsä, pelkonsa, itkunsa ja yksin jäämisen kauhunsa olisi kuvattuna? Promillien määrillä ei silloin enää ole merkitystä, kun lapsi on silmin nähden hoivaa ja huolenpitoa vailla.

Kääriäinen (2005) totesi, että sosiaalityössä dokumenttien kirjoittaminen on aina vallankäyttöä ja vaikuttamista. Sosiaalityöntekijä voi vaikuttaa siihen, että aikuisten päihdeiden käytön keskellä elävä lapsi ja hänen kokemuksensa tulee näkyväksi. Päihdeongelmainen vanhempi tarvitsee välillä voimakastakin pysäyttämistä nähdäkseen oman käyttäytymisensä seuraukset lapsen näkökulmasta käsin. Samalla lapsi tarvitsee kuuntelijaa ja aikuista, joka on valmis ottamaan todesta lapsen kertoman ja kokemukset ilman vanhemman puolustelua tai lapsen torjuntaa (Itäpuisto 2008). Lasta voi aina auttaa!

8 TAVOITTEIDEN TOTEUTUMINEN

Päivän selvään päihdehuoltoon -hankkeen alkuperäisenä tavoitteena oli keskittyä korjaavaan päihdetyöhön puuttumalla sosiaalipäivystyksen sekä muutoin sosiaalityön asiakastilanteiden kautta esiin nousseisiin lasten ja lapsiperheiden huoltajien päihdeidenkäyttöön tukemalla heitä suunnitelmallisesti päihdeiden käytön vähentämisessä. Asetetut tavoitteet osoittautuivat kuitenkin liian laajoiksi hankeaikana toteuttaa. Työntekijän vaihtuminen kesken hankkeen merkitsi myös tavoitteiden uudelleen määrittelyä. Vuoden 2009 tavoitteeksi tarkentui lapsilähtöisen päihdetyön lujittaminen ja lapsen kokemuksen näkyväksi tekeminen sekä Keski-Suomen maakunnan päihdepalvelujärjestelmän mahdollisten ongelmakohtien ja haasteiden esiin nostaminen.

Päivän selvään päihdehuoltoon -hanke huomioi aikuissosiaalityön kehittämishankkeen kanssa päihdepalvelujen seudullisen kartoittamisen ja kehittämiskohteiden esiin tuomisen kuntiin suunnatun päihdepalvelujärjestelmäkyselyn kautta. Kuntien vastaukset liitettiin Sonette-yhteisöverkkoon ammattilaisten työn tueksi ja työvälineeksi. Keski-Suomen Päihdepäivässä tehtiin osallistujille kysely päihde- ja mielenterveystyön toimijoiden yhteistyöstä ja kiireellisistä kehittämistarpeista. Kyselyn vastaukset vahvistivat, että Keski-Suomen maakunnan alueelle tarvitaan päihdetyön ja – palveluiden yhteistyöhön ja kumppanuuteen perustuvaa pysyvää kehittämis- ja toimintakulttuuria. Lisäksi tarvitaan eri toimijoita yhdistävää ja koordinoivaa tahoja.

Kohtaamisia lastensuojelussa -koulutuspaketilla vastattiin perussosiaalityön koulutustarpeisiin, jotka liittyivät päihdetyön osaamiseen ja sen vahvistamiseen. Lisäksi Sonette -yhteisöverkkoon kootuilla työmenetelmien ja -välineiden työkalupakilla sekä ”Lapsen kokemus-työkirja, Kun kotona juodaan” avulla pyrittiin vahvistamaan maakunnan lastensuojelussa tehtävän päihdetyön suunnitelmallisuutta. Maakunnan alueella alkoi joulukuussa 2008 Keski-Suomen sairaanhoitopiirin järjestämänä mielenterveys- ja päihdepalvelujen kokonaisuuden kehittämiskoulutus (2008–2010). Hankkeen toimesta luennoitsijoiden ja kouluttajien koulutusmateriaaleja saatiin Sonette-yhteisöverkon sivustolle sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten hyödynnettäviksi.

Hankkeen uudessa vaiheessa hanketyöntekijä tuki myös maakunnan alueen päihdepalvelujen järjestämis- ja kehittämistyötä tarjoamalla konsultaatiota yhteistoiminta-alueiden käyttöön. Tätä mahdollisuutta käytettiin Perusturvaliikelaitos Saarikan alueella.

Yhteistyö Perhepolku-projektin kanssa lujitti lapsilähtöisen päihdetyön eteenpäin viemistä. Lisäksi hanketyöntekijä ylläpiti sosiaalityön ja sosiaalialan ammattitaidon merkitystä laajemminkin päihdetyötä koskevissa puheenvuoroissaan ja vahvasti omalta osaltaan moniammatillisuuden näkökulmaa Keski-Suomen varsin terveydenhuoltopainotteisessa päihdepalvelujärjestelmässä.

Valtioneuvoston päihdepalvelujen kehittämiseen suunnatun valtiosuuden yhtenä erityisenä painopistealueena oli päihde- ja/tai mielenterveysongelmaisten naisten hoidon kehittäminen. Päivän selvään päihdehuoltoon -hankkeessa ei vastattu tähän kehittämishaasteeseen muuten kuin täydentämällä Sonetten Päihdepalvelut-sivustoa. Päihdeongelmaisten raskaana olevien naisten ja äitien osiota laajennettiin koskemaan naisten päihdetyön erityiskysymyksiä. Hanketyöntekijä oli verkostoitunut Naisten virta -hankkeen kanssa, jonka tavoitteena on mm. kerätä ja tuottaa naiseuteen ja naisten päihteiden käyttöön liittyvää tietoa sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille naisten hoidon tueksi. Tämä materiaali linkitettiin hankeaikana yhteisöverkon Päihdepalvelut-sivustoon.

9 POHDINTAA

Päivän selvään päihdehuoltoon -hankkeen rahoitus oli saatu ylimääräisestä valtionavustuksesta, josta Valtioneuvosto oli säätänyt asetuksella (719/2007) päihdehuollon kehittämiseen. Kehittämistyön tavoitteena oli päihdepalvelujärjestelmän seudullinen kehittyminen osana kunta- ja palvelurakennemuutosta, yhteistyörakenteiden kehittyminen päihdepalveluiden, mielenterveyspalveluiden ja lastensuojelun välillä sekä palveluiden tarpeen ja saatavuuden välisen epäsuhdan korjaaminen.

Hankemuotoinen kehittäminen johtaa voimavarojen tuhlaamiseen, jos hankkeet eivät rakenna aikaisemman työn varaan ja rakenna johdonmukaisesti uudenlaista toimintatapaa, todetaan Sosiaalihuollon kehittämistoiminnan tulevaisuus selvityksessä (Virkkunen ym. 2007). Tästä näkökulmasta katsottuna Päivän selvään päihdehuoltoon -hanke on ollut voimavarojen tuhlaamista. Mutta tämä ei niinkään ole kriittinen kannanotto tätä hanketta kohtaan. Sen sijaan on kysyttävä miten päihdepalvelujärjestelmän seudullista kehittymistä voidaan hankerahoitusten turvin kehittää tai vahvistaa ennen kuin päihdehuoltolain mukaiset palvelut toteutuvat lain hengen mukaisesti kaikissa kunnissa? Kunta- ja palvelurakennemuutos tulee edellyttämään uusia suunnitelmia myös päihdetyössä, mutta minkä varaan uutta rakennetaan, jos kunnan yleiset sosiaali- ja terveyspalvelut eivät vieläkaan vastaa päihdehuoltolain velvoittamien palvelujen tarjoamisesta. Päihdehuoltolaki on ollut nyt voimassa reilut 20 vuotta. Vajaan kahden vuoden hankkeella tuskin saadaan muutoksia aikaan.

Vanhempiensa päihdeongelmasta kärsivän lapsen näkökulmasta katsottuna päihdehuoltolaki on myös hyvä laki. Kun siihen rinnalle vielä otetaan Lastensuojelulain 10§, jossa todetaan että ”kun aikuiselle annetaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, erityisesti päihde- ja mielenterveyspalveluja, ja kun aikuisen kyvyn täysipainoisesti huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta arvioidaan tällöin heikentyneen, on selvítettävä ja turvattava myös hänen hoidossaan ja kasvatuksessaan olevan lapsen hoidon ja tuen tarve”, niin kaiken tulisi olla kohdallaan. Valitettavasti vain näin ei aina ole.

Miltä päivän selvä päihdehuolto sitten näyttäisi? Tässä yksi visio siitä: päihdehuollosta on tullut päivän selvää. Yhteiskunnassa päihdemyönteisyys ja keskeisyys ovat kääntyneet laskuun. Aikaisempien vuosien haittoja hoidetaan vielä pitkään, mutta hoidetaan joka tapauksessa ja hyvin. Päihdetyö kuuluu osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten itsestään selvää arkipäivää. Siitä ollaan ammattiyhteisöjä. Ammattilaisten päihdetyön tietotaito yhdessä kokemuksen kanssa karttuu koko ajan. Kaikki kunnat ovat järjestäneet päihdepalvelunsa sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisiksi kuin kussakin kunnassa oleva tarve vaatii ja edellyttää. Vastuu on jakautunut tasaisesti yleisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kesken. Tarvittaessa turvaudutaan myös päihdehuollon erityispalveluihin. Päihdehuoltolain sisältö on kaikille ammattilaisille tuttu samoin kuin lastensuojelulain; lapsen etu on kaiken edellä. Tämä näkyy jo hoitokäytännöistä. Päihdehuollon palveluja annetaan henkilölle, jolla on päihteiden käyttöön liittyviä ongelmia, sekä hänen perheelleen ja muille läheisilleen. Kaikessa toiminnassa näkyy, että päihdehuollon palveluja annetaan henkilön, hänen perheensä ja muiden läheistensä avun, tuen ja hoidon tarpeen perusteella. Päivän selvää siis on, että myös vanhempiensa päihdeongelmasta kärsivä lapsi saa toipuakseen tarvitsemansa avun, tuen ja hoidon.

Tämän vision toteuttamista odotellessa annetaan ehkäisevän työn muodossa vanhemmille tietoa vanhempien alkoholinkäytön lapsille aiheuttamista haitoista ja riskeistä ja myös siitä, miten lapset yleisesti kokevat alkoholinkäytön. Aikuisten alkoholinkäyttö voi ahdistaa ketä tahansa lasta, huolimatta siitä, onko kyse aikuisten näkökulmasta vähäisestä käytöstä vai suurkulutuksesta.

Tarjotaan suoraa apua, tukea ja hoitoa niille lapsille, jotka sitä tarvitsevat, sillä elämä päihdeongelmaisen aikuisen perheessä on lapselle raskasta, usein yksinäistä ja sisältää monia fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia riskitekijöitä. Lapsi voi joutua kantamaan ikätasoon nähden suhteetonta vastuuta arjesta.

Tehdään lapsen elämä päihdemaailmassa näkyväksi, niin dokumenteissa kuin käytännön päätöksissä ja teoissa. Muistetaan, että myös lapsi tarvitsee apua toipuakseen päihteiden täyttämästä elämästä.

LÄHTEET

- Aula, Maria Kaisa (2006) Alkoholipolitiikka lapsinäkökulmasta. Puheenvuoro Lapsi päihdeperheessä -seminaarissa 8.5.2006, Helsinki. Saatavana www-muodossa: <http://www.lapsiasia.fi/nyt/puheenvuorot/puheet/puhe/view/1397001> (Viitattu 25.9.2009).
- Ehkäisy ja hoito, Laadukkaan päihdetyön kokonaisuus (2007) Stakes.
- Halttunen, Harri (2009) Keski-Suomen yhteistoimintamalli: sosiaalihuollon laajan väestöpohjan erityispalveluiden tuotannon organisointi -hanke, Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, Raportteja 18, Jyväskylä, Tekevä.
- Hauvala, Tuija (2007) ”...Ettei ihmisen elämä olisi hukassa...” Sosiaalipäivystyksen maakunnallinen järjestäminen Keski-Suomessa, Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, Raportteja 9, Jyväskylä, Tekevä.
- Holmberg, Tiina (2003) Lapset ja vanhempien päihdeongelma, Saarijärvi, Lasten Keskus.
- Hyytinen, Riitta (2007) Lapsi, huumeperhe ja toivo. Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutusprosessissa. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisuja nro 37, Helsinki.
- Itäpuisto, Maritta (2005) Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta, Kuopion yliopiston julkaisuja E, Yhteiskuntatieteet 124, Jyväskylä.
- Itäpuisto, Maritta (2008) Pullon pohjimmaisat. Lapsi, perhe ja alkoholi, Jyväskylä, Gummerus kirjapaino Oy.
- Järvinen, Anna & Jokinen, Nina & Ketonen, Tiia & Laari, Liisa & Opari, Päivi & Varamáki, Ritva (2009) Päihdebarometri 2009. Kuntien ja järjestöjen näkemyksiä päihdetilanteesta. Terveyden edistämisen keskus, julkaisuja 6/2009. Saatavana www-muodossa: http://www.health.fi/timage.php?i=100908&f=1&name=Paihdebarometri_2009.pdf (Viitattu 24.9.2009).
- Kaksi vuosikymmentä lapsen oikeuksia Suomessa. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2009, Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2009:1, Helsinki, Yliopistopaino
- Kosken vuosi 2008, Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen toimintakertomus 2008 (2009), Jyväskylä, Tekevä.
- Laki kunta- ja palvelurakennemuutuksesta 9.2.2007/169
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
- Mustonen, Heli & Mäkelä, Pia & Huhtanen, Petri (2009) Miten suomalaisten alkoholin käyttötilanteet ovat muuttuneet 2000-luvun alussa? Yhteiskuntapolitiikka 74 (2): 387–399.
- Peltoniemi, Teuvo (2005) Suomalaisten lasinen lapsuus 1994 ja 2004. Tiimi 2 (2005), 4–10. Saatavana www-muodossa: <http://www.lasinenlapsuus.fi/File/f13b0b03-1de1-46f5-b8fd-4071cc215b97/LL-galluututkimus04.pdf>. (Viitattu 25.9.2009).
- Päihdehuoltolaki 17.1.1986/41.
- Päihdetilastollinen vuosikirja 2008. Alkoholi ja huumeet. Stakes. Saatavana www-muodossa: <http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2008/paihde/Paihdetilastollinen2008.pdf> (Viitattu 24.9.2009).
- de Saint-Exupery, Antoine (1978) Pikku Prinssi, Porvoo, WSOY.
- Sauvala, Milka (28.7.2009) 13-vuotias ”Sofia”: Äidin juominen saa minut säikyksi. Helsingin sanomat. Saatava www-muodossa:

<http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/13vuotias+Sofia+%C3%84idin+juominen+sa+minut+s%C3%A4ikyksi/1135248000108>. (Viitattu 22.9.2009).

Sinko, Päivi & Virokannas, Elina (2009) Rajallisia äitiysidentiteettejä - Huumeita käyttäneiden naisten kertomuksia lastensa huostaanotoista. *Janus* 17 (2), 104–120.

Valkonen, Leena (2007) Hyvä vanhempi huolehtii ja elää ihmisiksi. *Tiimi* 2(2007), 14–16. Saatavana [www-muodossa: http://www.a-klinikka.fi/tiimi/207/tiimi207.pdf](http://www.muodossa: http://www.a-klinikka.fi/tiimi/207/tiimi207.pdf). (Viitattu 22.9.2009).

Valkonen, Leena (2006) Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset, Väitöskirja, Jyväskylän yliopiston julkaisusarjassa, Jyväskylä studies in education, psychology and social research 286, Julkaisuvuosi 2006. Saatavana [www-muodossa: https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13293/9513925692.pdf?sequence=1](http://www.muodossa: https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13293/9513925692.pdf?sequence=1) (Viitattu 24.9.2009).

Varjomaailma - Aikuiset ja alkoholi (2008). Saatavana [www-muodossa: http://www.varjomaailma.fi/lastensilmin](http://www.muodossa: http://www.varjomaailma.fi/lastensilmin). Viitattu 22.9.2009).

Verkostoituva Päihdehuolto. Lähtökohtia ja ehdotuksia Keski-Suomen palvelujärjestelmän kehittämiseksi, Verkostoituvat erityispalvelut -hanke, Keski-Suomen Päihde-työryhmä 1.1.2002. Julkaisematon.

Vuosis vanhemmuus -ohjelma. Saatavana [www-muodossa:http://lastenseurassa.fi/index.html](http://www.muodossa:http://lastenseurassa.fi/index.html). (Viitattu 24.9.2009).

Virkkunen, Jaakko & Engström, Yrjö & Miettinen, Reijo (2007) Sosiaalihuollon kehittämistoiminnan tulevaisuus. Projekteista konseptikehittämiseen. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007: 49, Helsinki, Yliopistopaino. Saatavana [www-muodossa: http://pre20090115.stm.fi/ak1191917554985/passthru.pdf](http://www.muodossa: http://pre20090115.stm.fi/ak1191917554985/passthru.pdf). (Viitattu 29.9.2009).

K O S K E
KESKI-SUOMEN
SOSIAALIALAN
OSAAMISKESKUS

Julkaisija

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Käyntiosoite

Matarankatu 4, 1. kerros, Jyväskylä

Postiosoite

PL 35 (ToA), 40014 Jyväskylän yliopisto

www.koskeverkko.fi